

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:
Зав. кафедри Чентуков Ю.І.

«___» грудня 2021 р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр»
на тему «Інтеграція зовнішньоторговельного сектору України в європейський простір»

Студентки економіко-правового факультету
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітнього ступеня «Магістр»
Гайдай Єлизавети Валеріївни

Науковий керівник:
Балабанова Наталія Василівна
к.н. з держ.упр., доцент

Рецензент:
Капранова Лариса Григорівна
к.е.н., доцент

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» грудня 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	6
1.1. Зміст та форми міжнародної економічної інтеграції.....	6
1.2. Зовнішньоторгівельна складова розвитку процесів міжнародної економічної інтеграції.....	11
1.3. Ретроспективний аналіз економічного співробітництва України з країнами ЄС	19
Висновки до першого розділу.....	26
РОЗДІЛ 2. ІНТЕГРАЦІЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР	27
2.1. Особливості розвитку європейської економічної інтеграції	27
2.2. Аналіз напрямів економічного співробітництва України з країнами ЄС.....	38
2.3. Оцінка ефективності зовнішньоторгівельної співпраці України з країнами ЄС.....	51
Висновки до другого розділу.....	58
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКУ ЕКОНОМІЧНУ СИСТЕМУ	60
3.1. Проблеми інтеграції України до європейського простору.....	60
3.2. Напрями підвищення ефективності економічної співпраці України з країнами ЄС.....	62
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Актуальність. Глобалізаційні процеси та посилення регіональної економічної інтеграції є визначальною характеристикою сучасної світової економіки. Забезпечення національної конкурентоспроможності у глобальному масштабі, визначення найболючіших проблем економічного розвитку і напрямів їх вирішення стають для кожної країни дедалі гострішими.

Особливо важливе зараз економічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом, що передбачає функціонування глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі, взаємовідкриття ринків, регуляторне та інституційне наближення України до економічних стандартів ЄС, реалізацію економічної складової Угоди про асоціацію. Це дасть можливість вивести співпрацю між Україною та ЄС на якісно новий рівень, суттєво наблизити економічну систему України до економічної системи Євросоюзу на основі взаємної лібералізації, вільного руху товарів, капіталів та послуг, гармонізації підходів та принципів, на яких будуються галузеві політики, закріпити Україну як конкурентоспроможного та інвестиційно привабливого учасника глобальної економіки.

Метою роботи є аналіз особливостей інтеграції зовнішньоторгівельного сектору України в європейський простір.

Виходячи з поставленої мети, можна виділити наступні *завдання*:

- визначити зміст та форми міжнародної економічної інтеграції;
- охарактеризувати зовнішньоторгівельну складову розвитку процесів міжнародної економічної інтеграції;
- здійснити ретроспективний аналіз розвитку економічного співробітництва між Україною та ЄС;
- дослідити особливості еволюції європейської економічної інтеграції;
- проаналізувати напрями економічного співробітництва України з країнами ЄС;

- здійснити оцінку зовнішньоторговельної співпраці України з країнами ЄС;
- визначити проблеми інтеграції України до європейського простору;
- запропонувати шляхи розвитку за окремими напрямками співробітництва Україна-ЄС.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах міжнародних інтеграційних процесів. *Предметом* роботи є особливості інтеграції зовнішньоторгівельного сектору України в європейський простір.

Методологія дослідження. Для уточнення аспектів розвитку міжнародної економічної інтеграції використані методи індукції, дедукції, угруповання, порівняння. При аналізі інтеграції зовнішньоторговельного сектору України в європейський простір використані методи: аналізу, синтезу, статистики та економіко-математичного моделювання. Для позначення преспектив інтеграції України в європейську економічну систему використані методи: прогнозування, перехід від абстрактного до конкретного, зіставлення.

Теоретичною основою кваліфікаційної роботи є теоретичні положення економічної теорії та міжнародної економіки, нормативно - правові акти, праці вітчизняних і зарубіжних вчених в сфері міжнародної торгівлі, періодичні видання, інформаційні матеріали та офіційні звіти Державного комітету статистики України, UNCTAD, ресурси глобальної мережі Інтернет.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні теоретичних та практичних аспектів дослідження інтеграції зовнішньоторгівельного сектору України в європейський простір та моделювання перспектив торговельної інтеграції України з країнами ЄС.

Практичне значення отриманих результатів полягає у наведенні аналітичних висновків для розробки рекомендацій щодо подальшої інтеграції зовнішньоторгівельного сектору України в контексті євроінтеграції.

Апробація отриманих результатів. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір» (м. Маріуполь, 2021 р.).

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів, вступу, висновку, списку літератури з 54 джерел. Зміст роботи викладено на 78 сторінках комп'ютерного тексту, включаючи 13 таблиць, 10 графіків, 6 кругових діаграм та 2 схеми.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1 Зміст та форми міжнародної економічної інтеграції

Міжнародна економічна інтеграція здійснюється різноманітними формами співробітництва різних країн у сфері виробничих, торгових, комерційних та інших напрямках.

Ці форми відповідають характеру традиційної спеціалізації, яка пов'язана із досягнутими рівнями економічного розвитку та розміщенням окремих видів виробництва, природних багатств, а також спеціалізації, яка формується згідно з уявленнями про доцільні напрями концентрації трудових зусиль для виробників та країн у цілому [9].

Міжнародна економічна інтеграція - це високий рівень розвитку міжнародних відносин, за яких процес господарсько-політичного обладнання країн відбувається на основі міжнародного поділу праці та здійсненні узгодженої міждержавної торгівельно-економічної політики [18].

З другої половини ХХ століття внаслідок швидкого економічного розвитку провідних індустріальних країн і удосконалення засобів міжнародного транспорту та комунікацій відбувся бурхливий розвиток міжнародної торгівлі товарами і послугами.

Міжнародна торгівля стала доповнюватися різними формами міжнародного руху факторів виробництва (капіталу, робочої сили і технології), в результаті якого за кордон стали транспортувати вже не лише готовий товар, але і фактори його виробництва. Закономірним результатом розвитку міжнародної торгівлі стала економічна інтеграція [33].

Передумови економічної інтеграції наступні:

- Близькість рівнів економічного розвитку і ступеня ринкової зрілості країн, що інтегруються.

- Географічна близькість країн що інтегруються, наявність в більшості випадків спільного кордону та історично сформованих економічних зв'язків.

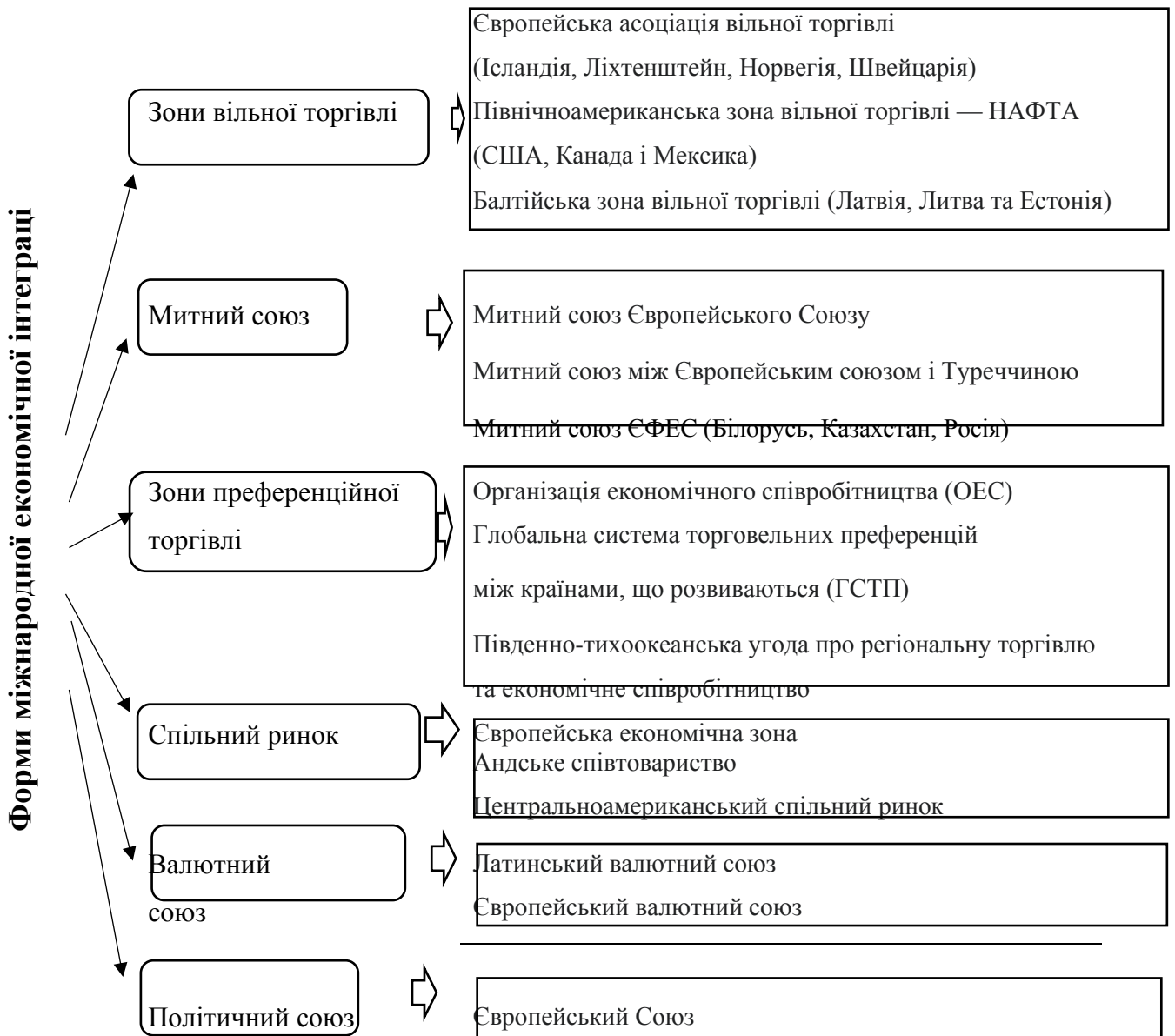
- Спільність економічних та інших проблем, що стоять перед країнами в сферах розвитку, фінансування, регулювання економіки, політичного співробітництва і т.д.

- Демонстраційний ефект. У країнах, учасниках інтеграційних процесів, зазвичай відбуваються позитивні економічні зрушення (прискорення темпів економічного зростання, зниження інфляції, зростання зайнятості і т.д.), що надає певний психологічний вплив на інші країни, які, звичайно, стежать за змінами, що відбуваються.

- «Ефект доміно». Після того як більшість країн того чи іншого регіону стали членами інтеграційного об'єднання, інші країни, що залишилися за його межами, відчувають деякі труднощі, пов'язані з переорієнтацією економічних зв'язків інтегрованих країн. Деякі з них, навіть не маючи істотного первинного інтересу в інтеграції, висловлюють зацікавленість в підключенні до інтеграційних процесів просто через побоювання залишитися за її межами [33].

Інтеграційні процеси в останні роки охопили практично всі континенти та привели до утворення багаточисельних регіональних і субрегіональних торгово-економічних блоків, більшість з яких проголошує своєю кінцевою метою вихід на інтеграційну стадію економічного співробітництва.

Інтеграція, як вища і порівняно нова форма міждержавної взаємодії, історично і організаційно відбувається в декілька етапів, які послідовно проходять держави, що вступають у процес тісної економічної взаємодії. Основі, науково обгрунтовані і практично опробовані форми міжнародної економічної інтеграції надані на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Форми міжнародної економічної інтеграції

1) Зона преференційної торгівлі, як правило, є початковим етапом інтеграційної взаємодії, який передбачає надання країнам-учасникам об'єднання преференційного права доступу до певних продуктів. На цьому етапі митні податки не скасовуються повністю, а здійснюються їх зниження, зазвичай, стосовно певного переліку товарів. Межа між зоною преференційної торгівлі та зоною вільної торгівлі може бути розмитою, оскільки майже будь-яка зона преференційної торгівлі має головну мету стати ЗВТ відповідно до Генеральної угоди з тарифів і торгівлі [13].

2) Митний союз - це угода двох або декількох держав, що передбачає усунення внутрішніх тарифів та встановлення спільного зовнішнього тарифу. Таким чином, митний союз передбачає заміну декількох митних територій однією при повній ліквідації митних податків в межах митного союзу і створенні єдиного зовнішнього митного тарифу [38].

3) Зони вільної торгівлі є таким типом міжнародної інтеграції, який передбачає скасування митних податків та обмеження використання кількісних методів регулювання зовнішньої торгівлі у взаємних відносинах між країнами-учасницями інтеграційного об'єднання. При цьому за кожною країною-учасницею зберігається право самостійного і незалежного від інших інтегрованих учасників визначення режиму торгівлі по відношенню до третіх країн. Між країнами-учасницями зберігаються митні кордони і пости, які контролюють походження товарів, які перетинають їхні державні кордони [23].

4) Спільний ринок як форма економічної інтеграції країн, передбачає вільне переміщення товарів, робіт і послуг, а також факторів виробництва — капіталів, трудових ресурсів — через кордони країн, що є членами спільного ринку [48]. Тобто на відміну від зони вільної торгівлі, об'єктом вільного переміщення між країнами-інтегрантами є не тільки товари, а і фактори виробництва.

5) Валютний союз як інтеграційна форма передбачає запровадження у країнах-учасницях використання спільної грошової одиниці і, як наслідок, проведення спільної монетарної політики. Зазвичай валютні союзи формуються стихійно на основі відносин політичної, економічної та фінансової залежності слабших країн від країни-лідера, валюта якої є спільною [45].

Основними напрямками розвитку інтеграційних процесів у практиці міжнародного співробітництва слід вважати:

- ◆ поступове, поетапне усунення митних та фінансових бар'єрів;

- ◆ забезпечення країнами, які увійшли до інтеграційного угруповання "прозорості" кордонів;
- ◆ створення належних умов для вільного переміщення товарів, послуг, робочої сили, капіталу.

Такі інтеграційні процеси, як правило, відбуваються під контролем і за безпосередньою участю державних органів цих країн. Підсумовуючи наведене ми бачимо, що економічна інтеграція передбачає злиття національних господарств кількох країн і утворення великих інтернаціональних економічних комплексів з метою підвищення ефективності в галузях національної економіки.

1.2. Зовнішньоторгівельна складова розвитку процесів міжнародної економічної інтеграції

Зовнішня торгівля – це торгівля однієї країни з іншими, яка складається з оплачуваного вивезення (експорту) та ввезення (імпорту) товарів і послуг. Вона є основним напрямом господарської діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Зовнішньоторгівельні операції складають 80% всіх операцій, які включає ЗЕД суб'єктів світового господарства [32].

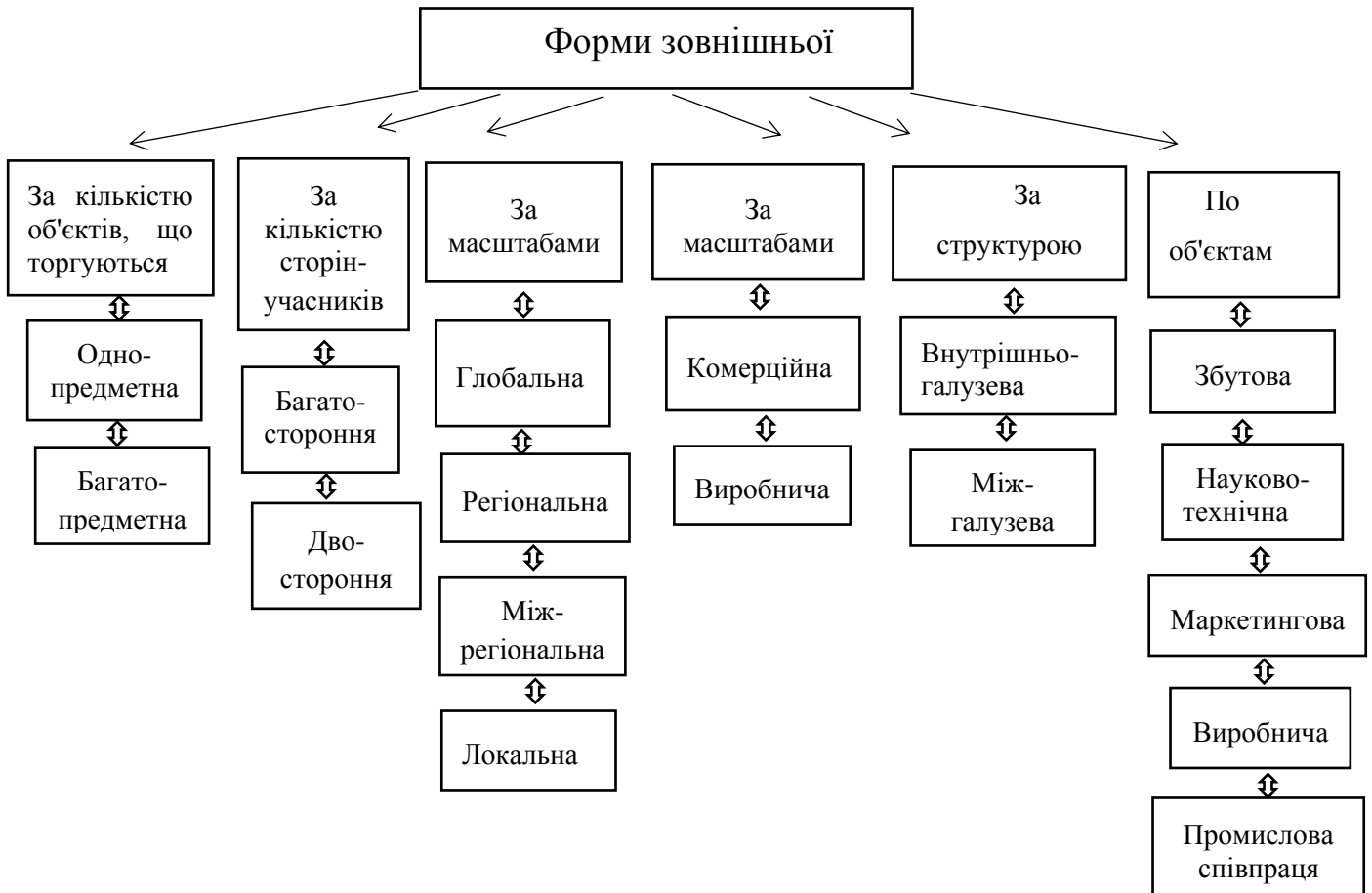
Зовнішня торгівля виникла ще за часів натурального виробництва, і стрімко розвивалася в докапіталістичну епоху, увійшовши до нових форм з приходом капіталістичних відносин. У рамках цієї торгівлі з часом сформувався міжнародний поділ праці, який лежить в основі міжнародних торговельних відносин.

Вона відображає зв'язок між товаровиробниками різних країн, що виникає на основі міжнародного поділу праці, і виражає їхню взаємну економічну залежність.

Форми зовнішньої торгівлі можна класифікувати за такими показниками:
- за кількістю об'єктів, що торгуються;

- за кількістю сторін-учасників;
- за масштабами;
- за стадіями процесу;
- за структурою зв'язків;
- по об'єктам зв'язків.

Основні форми зовнішньої торгівлі надані на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Форми зовнішньої торгівлі

Зовнішня торгівля є невід'ємною складовою інтеграції країн в сучасному світі. Все більше країн світу починають інтеграцію із зовнішньої торгівлі, оскільки це найбільш розвинена форма економічного співробітництва.

Інтеграція може відбуватися у різних сферах - економічної, політичної, соціальної та інших., як у макроекономічному (міждержавному), і на мікроекономічному (фірмовому) рівнях.

Вона може мати інституційну модель (в рамках підписаного державами договору) та м'яку модель (без інституційного оформлення через високий

рівень економічної взаємозалежності та взаємодоповнюваності). Розрізняють також поверхневу інтеграцію (що стосується лише ринкової сфери) і глибоку інтеграцію (що проявляється і у сфері виробництва) [41].

Під економічною інтеграцією розуміється найвищий ступінь інтернаціоналізації, коли наростаюча економічна взаємозалежність двох або кількох країн переходить у зрощування національних ринків товарів, послуг, капіталів та робочої сили та формування цілісного ринкового простору з єдиною валютно-фінансовою системою [32].

Інтеграція в торговому напрямі починається саме із зони вільної торгівлі. Через зони вільної торгівлі вирішуються питання доступу до стратегічних ринків, тому географічна близькість партнерів часто необов'язкова. На відміну від складніших форм міжнародної інтеграції, які передбачають, у принципі, наявність спільних кордонів.

Поняття зовнішньої торгівлі тісно пов'язане з поняттям відкритої економіки. У більш широкому розумінні відкрита економіка є економікою з орієнтацією на зовнішню торгівлю та розвиток фінансових і технічних контактів із зарубіжними країнами, а також на зв'язку в галузі освіти і культури. Відкрита економіка проявляється через відтік та приплив капіталу, експорт та імпорт товарів та послуг, валютні курси.

Країни, як розвинені, так і ті, що розвиваються, підтримують політику відкритої торгівлі як частину своїх стратегій розвитку.

Зі зростанням важливості торгівлі у світовій економіці, у середині ХХ століття все більше країн почали укладати багатосторонні торгівельні угоди. Альтернативним для них варіантом посилення торгових зв'язків і потоків стали преференційні торгівельні угоди та угоди про зону вільної торгівлі.

На сьогоднішній день, у світовій міжнародній інтеграції існує 10 офіційно укладених угод про вільну торгівлю між країнами. Типи угод про вільну торгівлю у ХХ і ХХІ столітті надані у таблиці 1.1 [7].

Таблиця 1.1

Типи угод про вільну торгівлю у XX і XXI столітті

<i>Назва</i>	<i>Рік створення</i>	<i>Вид угоди</i>	<i>Модель угоди за розвитком країн</i>
Центральноамериканська зона вільної торгівлі (CAFTA)	1958	Багатостороння	Південь-Південь
Європейська асоціація вільної торгівлі (EFTA) 1	1960	Багатостороння	Південь-Південь
Карибська асоціація вільної торгівлі (CARIFTA)	1965	Багатостороння	Південь
Економічне співтовариство країн Західної Африки (ECOWAS)	1975	Багатостороння	Південь
Співтовариство розвитку Півдня Африки (SADC)	1996	Багатостороння	Південь
Європейська асоціація вільної торгівлі – Мексика	2001	Багатостороння з третьою стороною	Північ-Південь
Центральноамериканська Угода про вільну торгівлю (CAFTA) – Домініканська Республіка	2004	Багатостороння	Північ
Угода про Транс-Тихоокеанське стратегічне економічне партнерство (TPSEP)	2005	Багатостороння	Північ
Європейська асоціація вільної торгівлі – Україна	2010	Багатостороння з третьою стороною	Північ
Австралія-Японія	2014	Двостороння	Північ-Північ

Зовнішньоторговельна діяльність як форма реалізації зовнішньоторговельних зв'язків класифікується за низкою напрямків:

1. Експорт - продаж та вивезення за кордон об'єкта зовнішньоторговельної угоди;

2. Імпорт - купівля та ввезення з-за кордону об'єкта зовнішньоторговельної угоди;

3. Реекспорт - вивезення зарубіжних країн раніше ввезених товарів, не які зазнали там переробці;

4. Реімпорт - ввезення за межі раніше вивезених товарів, що не зазнали там переробки;

5. Зустрічна торгівля - сукупність зовнішньоекономічних відносин щодо забезпечення експорту, що тягне за собою імпорт.

Як правило, саме на базі співробітництва у зовнішній торгівлі країни починають заглиблюватися в інтеграції та інших напрямках: вільного переїщення капіталу та робочої сили, а також проведення скоординованої, узгодженої чи єдиної політики в галузях економіки.

Економічна інтеграція реалізується у кількох формах. На сьогоднішній день немає єдиної методології визначення загальної кількості форм міжнародної економічної інтеграції. СОТ використовує підхід Бела Баласса, який виділив п'ять основних форм економічної інтеграції [2]:

- 1) зона вільної торгівлі;
- 2) митний союз;
- 3) загальний ринок;
- 4) економічний союз;
- 5) економічний і валютний союз.

Митний союз є значно просунутішою формою інтеграції, ніж, наприклад, зона вільної торгівлі. На сьогоднішній день, у світовому просторі укладено сім митних союзів:

1. Німецький митний союз – колишній союз німецьких держав 19 століття, які погодилися скасувати всі митні перепони між собою, а з мит, що стягуються на кордонах території союзу, утворити спільну касу, з розподілом її доходів між учасниками відповідно до кількості жителів.

2. Митний союз Європейського союзу – митний союз країн Європейського союзу та інших країн, важлива складова спільного ринку.

3. Митний союз Євразійського економічного союзу – форма торговельно-економічної інтеграції Вірменії, Білорусії, Казахстану, Киргизії та Росії.

4. Південноафриканський митний союз – торговельно-економічний союз країн Південної Африки.

5. Східноафриканська спільнота – міжурядова організація, що включає шість східноафриканських країн (Бурунді, Кенія, Руанда, Танзанія, Уганда і Південний Судан).

6. Андська спільнота регіональна – соціально-економічна співдружність країн Латинської Америки: Болівія, Колумбія, Еквадор та Перу.

7. Меркосур загальний – ринок країн Південної Америки, економічна та політична угода між Аргентиною, Бразилією, Уругваєм, Парагваєм та Венесуелою.

Загальний ринок, як правило, будується на основі зони вільної торгівлі з відносно вільним рухом капіталу та послуг, але він ще не просунувся у зниженні інших торгових бар'єрів. Загальним ринком зазвичай називають перший етап на шляху створення єдиного ринку. Сьогодні існує шість укладених угод про спільний ринок:

1. Андська спільнота - регіональна соціально-економічна співдружність країн Латинської Америки: Болівія, Колумбія, Еквадор та Перу.

2. Європейська економічна зона - членство відкрите для держав-членів Європейського Союзу (ЄС) або Європейської асоціації вільної торгівлі.

3. Загальний ринок Карибської спільноти - торгово-економічний союз країн Центральної та північно-східної Південної Америки.

4. Центральноамериканський спільний ринок - торговельно-економічний союз країн Центральної Америки;

5. Американський спільний ринок - економічний союз країн Південної Америки;

6. Єдиний економічний простір Білорусі, Казахстану, Росії, Вірменії, Киргизії.

Економічний союз - один з видів економічної інтеграції держав, що мають такі ознаки:

- скасування мит між країнами союзу, форма колективного протекціонізму від третіх країн;

- наявність угод про свободу пересування інших факторів виробництва, тобто фінансового та людського капіталу;

- наявність угод про гармонізацію фіскальної та монетарної політики.

На сьогодні існує одинадцять укладених економічних спілок:

1. Єдиний ринок Європейського Союзу;
2. Економічний та валютний союз Європейського союзу та Монако;
3. Євразійський економічний союз;
4. Союзна Держава Росії та Білорусії;
5. Єдиний ринок Карибської спільноти;
6. Асоціація держав Південно-Східної Азії;
7. Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії;
8. Союз південноамериканських націй;
9. Організація економічного співробітництва;
10. Меркосур;
11. Ліга арабських держав.

Серед основних переваг участі країн у зовнішній торгівлі можна виділити:

- інтенсифікацію процесу відтворення в національних економіках (завдяки міжнародній кооперації та спеціалізації, розвитку масового виробництва, вищої завантаженості обладнання, «ефекту масштабу», покращенню структури економіки та зростанню її ефективності завдяки імпорту та впровадженню нових технологій і т. д.);

- збільшення експортних поставок, яке, зокрема, сприяє зростанню зайнятості;

- жорсткість конкуренції на світовому ринку мотивує виробників активніше впроваджувати інновації, модернізувати виробництво, стежити за новими трендами та технологіями, впровадженню технологічних, застосуванню нових способів ведення бізнесу тощо;

- надходження експортної виручки, як основне джерело надходжень іноземної валюти в країну (зростання доходів від експорту сприятливо позначається на курсі національної валюти, обсяг золотовалютних резервів центрального банку країни і т. д.).

Регулювання зовнішньої торгівлі виконують основні міжнародні організації: Комісія ООН з права міжнародної торгівлі, Світова організація торгівлі (СОТ), Всесвітній економічний форум (ВЕФ).

1.3. Ретроспективний аналіз економічного співробітництва України з країнами ЄС

Практичне створення Європейського Союзу почалося після Другої світової війни, об'єднавши таких політиків як Вінстон Черчилль, який ідею практичного створення «Сполучених Штатів Європи» уперше висловив вересні 1946 р., Ж.Моне, Р.Шумана, К.Аденауера, А.де Гаспері, яких називають «батьками Європи».

Ці політичні діячі мали певні розбіжності щодо формату європейського проекту, але економічна ситуація в післявоєнній Європі вимагала спільних дій, тому треба було вирішувати, яким чином спільна Європа здатна здолати економічні проблеми і мати можливість відновити економіку, бути конкурентоспроможною [54].

Відмінності у форматі європейського проекту полягали в тому, що християнські демократи К.Аденауер, А.де Гаспері та Р.Шуман бачили єдину Європу як конфедерацію, що забезпечує мир, працює з декількома стратегічними питаннями та повністю поважає національну та регіональну автономію згідно з принципом субсидіарності, поважаючи ідентичність та традиції європейських націй і регіонів, що не відповідало суто технократичному підходу до розвитку інтеграції.

Іншу позицію мали Ж.Моне та його послідовники в європейських інституціях, які виступали за передачу повноважень європейським технократам, які б приймали неполітичні рішення і віддавали перевагу вирішенню в першу чергу економічних питань. В результаті Ж.Моне, Р.Шуман розробили план дій щодо створення інтегрованої Європи, стали ініціаторами

створення Європейських співтовариств, в основу яких покладалися ідеї інтеграції ключових секторів економіки (вугілля і сталь).

Наслідком цих процесів планувалося зростання взаємодії та взаємозалежності національних економік, поступова економічна інтеграція, що супроводжується певним ступенем наднаціональної інституціоналізації [54].

У Декларації, виголошеній 9 травня 1950 р. Р.Шуманом, були визначені наступні кроки: «передання французької та німецької видобувної та металургійної галузей під спільне наддержавне керівництво; створення спільної економічної бази як передумови утворення європейської федерації; звільнення від усіх митних платежів у переміщенні вугілля та сталі між країнами-членами новоствореної організації; скликання міжнародної конференції, яка підготує договір, що міститиме вищезгадані пропозиції».

У Декларації підкреслювалась солідарність галузей Німеччини та Франції, яка мала на меті забезпечити Європі та світу тривалий мир, а країнам-членам – економічний розвиток. Крім того, у Декларації зазначалось, що майбутня організація буде відкрита для всіх країн, бажаючих вступити до співтовариства [54].

Римська угода, підписана 1957 р., започаткувала еволюцію єдиного ринку. До 1969 р. Європейська економічна спільнота (ЄЕС) скасувала більшість тарифів і квот на торгівлю між державами-членами, дозволивши відносно вільний обіг товарів всередині ЄЕС. А до 1993 р. в основному завершилося створення європейського єдиного ринку, скасувавши більшість бар'єрів для вільного руху людей, товарів, капіталів і послуг.

Аналіз еволюційного розвитку ЄС дозволяє встановити, що рушійною силою інтеграції вважається принцип «spill-over» («перетікання»), за яким інтеграція одного елемента економічної системи неодмінно приводить до необхідності інтеграції інших. Основні етапи, які пройшла економічна інтеграція в ЄС надані в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Основні етапи європейської інтеграції

	<i>Етап</i>	<i>Роки</i>	<i>Зміст</i>
1	Зона вільної торгівлі	1957-1967	Відбулася відміна мита та торгових обмежень між країнами Співтовариства. З 1962 р. було узгоджено дії у сфері сільського господарства. В 1960 р., за ініціативою Великої Британії була створена Європейська асоціація вільної торгівлі (САВТ).
2	Митний союз	1968-1986	Розширилась сфера узгоджених дій, зокрема долучені охорона навколишнього середовища, технологічний розвиток, наукові дослідження. Митний союз привів до встановлення єдиного зовнішньоторговельного тарифу та проведення єдиної зовнішньоторговельної політики відносно третіх країн. Він був доповнений платіжним союзом, що дозволив забезпечити взаємну конвертованість валют та функціонування єдиної розрахункової грошової одиниці (ЕКЮ, з 1 січня 1999 р.- євро)
3	Загальний ринок	1987-1992	Згідно з Єдиним європейським актом, що набрав чинності 1 липня 1987 р., країни-учасниці усували останні фізичні, технічні та фіскальні бар'єри на шляху пересування товарів і факторів виробництва;
4	Економічний союз	з 1993 р. і до сьогодні	Відповідно до Маастрихтського договору про Європейський Союз (1992 р.) єдиний внутрішній ринок доповнився форсованим розвитком валютного союзу. У лютому 2002 р. було введено в готівковому обігу єдину валюту ЄС - євро, створено єдиний Європейський Центральний Банк, сформовано єдиний економічний простір.

Таким чином, згідно з проведеним аналізом можна зробити висновок, що економічна інтеграція є процесом зближення національних економік шляхом утворення єдиного економічного простору для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, робочої сили через національні кордони.

На мікрорівні розрізняють горизонтальну, вертикальну, змішану інтеграцію, а на макрорівні інтеграція розвивається на основі формування економічних об'єднань країн з тим чи іншим ступенем узгодження їхніх національних політик [46].

Розуміння економічної інтеграції як процесу зближення національних економік шляхом утворення єдиного економічного простору для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, робочої сили через національні кордони є важливим поняттям для розвитку економічного співробітництва між Україною та ЄС, оскільки визначення пріоритетним напрямом суспільного

розвитку вступ України до ЄС означає, що в процесі економічної співпраці будуть формуватися відповідні економічні зв'язки та наближення України до внутрішнього ринку ЄС.

В науковій літературі використовуються різні класифікації співробітництва між Україною та ЄС. Так, Л.Прокопенко і О.Ракша, аналізуючи розвиток інституційної структури співробітництва України та ЄС протягом 1991–2020 рр., виділяють наступні періоди:

1991-1998 рр. - початковий, етап становлення тимчасових форм організаційного забезпечення двосторонніх відносин між Україною та ЄС,

1998-2014 рр. - етап формування стабільної інституційної структури співпраці,

з 2014 р. – етап удосконалення інституційної основи співробітництва України та ЄС [44].

Етапи економічного співробітництва між Україною та ЄС, представленні в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Етапи економічного співробітництва між Україною та ЄС

<i>Етап</i>	<i>Дата</i>	<i>Зміст</i>
I	1994 р.	Підписання Угоди про партнерство та співробітництво з державами-членами ЄС.
	1999 р.	Співпраця в рамках Європейської політики сусідства, ухвалення Спільної стратегії ЄС щодо України.
II	2005 р.	Затвердження Програми інтеграції України до ЄС (2000), плану дій Україна – ЄС.
	2012 р.	Парафування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.
	2013 р.	Призупинення підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, переговори щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.
III	2014 р.	Підписання, ратифікація та імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС
	2017 р.	Завершено процес ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і набуття чинності безвізового режиму з Євросоюзом для громадян України.

Протягом першого етапу після проголошення незалежності державна політика України у сфері європейської інтеграції почала формуватися як стратегія партнерства і співробітництва з ЄС, зокрема 6 квітня 1992 р.

Європейська Комісія прийняла Директиву про започаткування переговорів з Білоруссю, Росією, Україною та Казахстаном щодо угод про партнерство і співробітництво.

23-24 березня 1992 р. було розпочато офіційні переговори між ЄС та Україною, наслідком яких стала схвалена у 1993 р. Верховною Радою України постанова «Про основні напрями зовнішньої політики України», у яких було визначено членство в Європейських Співтовариствах як перспективна мета української зовнішньої політики [10].

Угода про партнерство і співробітництво була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., а набула чинності 1 березня 1998 р. після її ратифікації всіма державами-членами ЄС. До визначених цілей партнерських стосунків були віднесені такі: тісна політична співпраця завдяки розвитку політичного діалогу; гармонійні економічні відносини, які включали б сприяння торгівлі й інвестиціям; забезпечення основи для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, науково-технічного й культурного співробітництва; підтримка зусиль України щодо зміцнення демократії та розвитку її економіки і завершення переходу до ринкової економіки [11].

Аналіз подальшого розвитку відносин між Україною та ЄС характеризується такими подіями як: затвердження 11 червня 1998 р. Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу; відкриття у вересні 1993 р. в Україні Представництва Європейської Комісії, а в липні 1995 р. - Представництва України при ЄС.

Протягом першого етапу співробітництва між Україною та ЄС важливими подіями стали: вступ України до Ради Європи (1995 р.) та затвердження плану дій в рамках Європейської політики сусідства.

На другому етапі співробітництва між Україною та ЄС програмним документом стало представлене у 2002 р. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки», у якому окреслювалися головні пріоритети й конкретизувалися завдання у сфері

реформування та модернізації країни з урахуванням поточних глобалізаційних викликів [41].

30 грудня 2005 р. Україна отримала від ЄС статус країни з ринковою економікою і була вилучена з переліку «країн із перехідною економікою» в рамках антидемпінгового законодавства Європейського Союзу. У подальшому відносини між Україною та ЄС регулювалися прийнятим на початку 2005 р. Планом дій на 2005-2008 роки [37].

У жовтні 2006 р. Україна та ЄС підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо діалогу з аграрних питань між Міністерством аграрної політики України та Генеральним Директоратом Європейської Комісії «Сільське господарство та розвиток сільської місцевості», який позитивно вплинув на розвиток у сфері реформування аграрного сектору України, розвитку ринків сільськогосподарської продукції, використання ГМО, забезпечення безпеки продуктів харчування [30].

Результати виконання Плану дій виявили низку проблем, які мали суттєвий негативний вплив на ефективність виконання Плану дій:

- відсутність єдиного механізму планування та звітності, яка б відповідала загальноприйнятим стандартам (різні підходи України та ЄС), що робило неможливим відповідний контроль за виконанням Плану;

- загальне формулювання пріоритетів і заходів та критеріїв їх виконання у Плані дій та у відповідних документах Уряду, що унеможливило визначення критеріїв досягнення мети чи успішності виконання Плану.

У вересні 2008 року, в ході саміту Україна - ЄС була підписана Спільна Декларація у якій зафіксовані такі важливі документи як «Угода про асоціацію, визнання України Європейською державою» і початок візового діалогу. Європейський Союз визнав європейські прагнення України та вітав європейський вибір України [21].

З початком роботи над Угодою про асоціацію у 2009 р. було прийнято новий практичний інструмент на заміну Плану дій – Порядок денний асоціації Україна – ЄС (ПДА) [40].

19 грудня 2011 р. під час 15-го саміту Україна - ЄС було оголошено про завершення надзвичайно складних переговорів щодо Угоди про асоціацію включно із поглибленою та всеохоплюючою зоною вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Текст Угоди було парафовано 30 березня 2012 р. [21].

В результаті тривалого процесу, 21 березня 2014 р., в Брюсселі, були підписані політичні положення Угоди про асоціацію. Решту розділів, включно з ПВЗВТ, підписали в Брюсселі 27 червня 2014 р. Однак в результаті 59 тристоронніх консультацій між Україною, Росією та ЄС у вересні 2014 р. в рамках загального мирного процесу, застосування ПВЗВТ відклали до грудня 2015 р., хоча ЄС продовжило одностороннє застосування своїх зобов'язань (автономних преференцій) стосовно доступу до ринку, і Президент України заявив, що програма реформ заради гармонізації українського законодавства з правовим доробком ЄС триватиме.

У вересні 2014 р. Верховна рада України та Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду, проте для повного набуття чинності Угода про асоціацію мала бути ратифікована всіма 28 країнами-членами ЄС. Через спробу заблокувати цей процес через референдум у Нідерландах, ратифікація Угоди затягнулася на три роки і була завершена лише влітку 2017 р.

Під час 20-го саміту Україна - ЄС, який відбувся у липні 2018 р., у спільній заяві Президента Європейської ради Дональда Туска, президента Європейської комісії Жана-Клода Юнкера і президента України Петра Порошенка було зазначено, що ЄС визнає європейські прагнення України і вітає її європейський вибір, як зазначено в Угоді про асоціацію [24].

Висновки до розділу 1

Таким чином, ознайомившись з теоретичними аспектами розвитку міжнародної економічної інтеграції слід зауважити, що:

Міжнародна економічна інтеграція - це високий рівень розвитку міжнародних відносин, за яких процес господарсько-політичного обладнання країн відбувається на основі міжнародного поділу праці та здійсненні узгодженої міждержавної торговельно-економічної політики.

Міжнародна економічна інтеграція здійснюється різноманітними формами співробітництва різних країн у сфері виробничих, торгових, комерційних та інших напрямках. Основними, науково обґрунтованими і практично опробованими формами міжнародної економічної інтеграції є зони вільної торгівлі, митний союз, зони преференційної торгівлі, спільний ринок та валютний союз.

Зовнішня торгівля є невід'ємною складовою інтеграції країн в сучасному світі. Все більше країн світу починають інтеграцію із зовнішньої торгівлі, оскільки це найбільш розвинена форма економічного співробітництва. Інтеграція в торговому напрямі починається саме із зони вільної торгівлі.

Саме на базі співробітництва у зовнішній торгівлі країни починають заглиблюватися в інтеграції та інших напрямках: вільного переміщення капіталу та робочої сили, а також проведення скоординованої, узгодженої чи єдиної політики в галузях економіки.

На сьогоднішній день, одне з найуспішніших інтеграційних б'єднань є Європейський Союз, практичне створення якого почалося після Другої світової війни. Рушійною силою інтеграції вважається принцип «spill-over» («перетікання»), за яким інтеграція одного елемента економічної системи неодмінно приводить до необхідності інтеграції інших. Економічна інтеграція ЄС пройшла етапи створення зони вільної торгівлі, митного союзу, загального ринку та економічного союзу.

РОЗДІЛ 2. ІНТЕГРАЦІЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

2.1. Особливості розвитку європейської економічної інтеграції на сучасному етапі

Європейський Союз - економічний союз, що об'єднує 27 незалежних держав-членів, що розташовані в Європі. Сучасний Європейський Союз було започатковано у перші повоєнні роки, наприкінці 40-х рр. ХХ сторіччя.

Політична складова європейської інтеграції розглядалась першочерговим завданням, а економічна інтеграція виявилась побіжним процесом [17].

Однак після Другої світової війни процеси як економічної, так і політичної інтеграції мали напружений та складний характер.

Одним із перших свідчень формування нового конфігураційного простору у царині економічної інтеграції у повоєнні роки Європи стало утворення у 1948 р. митного союзу Бельгії, Нідерландів та Люксембургу – Бенілюкс [20].

Міжнародна ситуація, яка склалася на початку 50-х рр., призвела до того, що все частіше в Європі почали говорити про економічну інтеграцію. Серед найважливіших причин європейської інтеграції можна виділити такі:

- потреба взаємного порозуміння між країнами, зокрема між Німеччиною та Францією. Після багатьох років націоналістичних урядів у Європі, прийшов час на спільне функціонування та співіснування усіх народів Європи. Йшлося насамперед про економічне «зв'язування» Франції та Німеччини, що гарантувало б мир у Європі. Такий погляд мали, зокрема, члени французького уряду Ж. Моне та Р. Шуман;

- потреба миру та безпеки. Країни Європи повинні були гарантувати, що більше ніколи не повториться жорстокість обох світових воєн. Спільне прийняття рішень мало стати перешкодою для появи нових конфліктів, а тісна

політична та економічна співпраця мали стати успішним бар'єром перед комунізмом, який набирив усе більших обертів, а також перед економічною експансією США в Європі;

- сподівання на економічний розвиток та добробут. Взаємодія в межах об'єднаної Європи мала забезпечити економічне зростання країн регіону за рахунок об'єднання зусиль і більш тісного співробітництва у певних сферах. Утворення спільного ринку мало оптимізувати економічну діяльність та розвиток торгівлі в межах цілого континенту;

- утримання економічного та політичного значення на міжнародній арені. Світові війни призвели не тільки до економічних потрясінь, а й до втрати лідерських позицій європейських країн на світовій політичній арені. Лише тісна співпраця у цих сферах допомогла б повернути їм владу, яку вони втратили [20].

У травні 1950 року в Парижі міністром закордонних справ Франції Р. Шуманом був запропонований план часткової економічної інтеграції – створення єдиної Європи. Ініціатором цього плану був Ж. Моне [49].

У його Декларації, виголошеній 9 травня 1950 року, можна знайти такі пропозиції:

- передача французької та німецької видобувної та металургійної галузей під спільне наддержавне керівництво;
- створення спільної економічної бази як передумови утворення європейської федерації;
- звільнення від усіх митних платежів у переміщенні вугілля та сталі між країнами-членами новоствореної організації;
- скликання міжнародної конференції, яка підготує договір, що міститиме вищезгадані пропозиції [27].

Європейський Союз формувався шляхом укладання договорів між країнами-партнерами.

Договори Європейського Союзу — міжнародні угоди, укладені між державами-членами ЄС. У таких державах встановлені

спільні конституційні основи, інституції Європейського Союзу. Хронологія підписання угод надана у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Хронологія підписання угод між державами-членами ЄС

Підписаний	1948	1951	1957	1965	1975	1985	1986	1992	1997	2001	2007	
Діє з	1948	1952	1958	1967	Н/Д	1985	1987	1993	1999	2003	2009	
Документ	Брюссельський договір	Паризький договір	Римські договори	Договір злиття	Висновки Європейської ради	Шенгенська угода	Єдиний європейський акт	Маастрихтський договір	Амстердамський договір	Ніщський договір	Лісабонська угода	
Європейські спільноти												
Європейська спільнота з атомної енергії (Євратом)												
Європейська спільнота з вугілля та сталі (ЄСВС)											Європейський Союз (ЄС)	
Європейська економічна спільнота (ЄЕС)												
Шенгенська угода							Європейська спільнота					
Співтовариство TREVI												
								Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП)				
Неконсолідовані органи		Західноєвропейський союз (ЗЄС) (Припинив існування у 2011 р).										

Розширення Європейського Союзу — це процес приєднання європейських країн до Європейського Союзу. Цей процес започаткували країни «європейської шістки», які заснували Європейську спільноту з вугілля та сталі у 1952 році. Після цього почалось поступове приєднання країн до ЄЕС (пізніше — до ЄС) і наразі налічується 27 країн-членів (2020). Хронологію розширення ЄС проілюстровано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Хронологія розширення Європейського Союзу

<i>Рік</i>	<i>День/ Місяць</i>	<i>Подія</i>
1950	9 травня	Міністр закордонних справ Франції Робер Шуман представив свою пропозицію щодо об'єднання Європи, відомої як план Шумана. Ця подія вважається початком європейської інтеграції, яка в кінцевому підсумку привела до створення Європейського Союзу. Членами нової організації стали 6 країн: Франція, ФРН, Італія, Голландія, Бельгія та Люксембург.
1952	23 липня	За Паризьким договором 1951 року було створено Європейська спільнота з вугілля та сталі (ЄСВС). Засновниками стали Бельгія, Франція, Нідерланди, Люксембург, Німеччина та Італія.
1958	1 січня	За Римськими договорами країни-члени ЄСВС заснували Європейську економічну спільноту (ЄЕС), яка пізніше перетворилась в Європейську Спільноту (ЄС) і Європейську спільноту з атомної енергії (Євратом).
1973	1 січня	Перше розширення — Велика Британія, Данія та Ірландія приєднались до ЄЕС. У Норвегії більшість населення проголосувало проти членства в ЄЕС.
1981	1 січня	Друге розширення — Греція приєдналась до ЄЕС.
1985	1 лютого	Гренландія (самоврядна з 1979 року) вийшла зі складу ЄЕС.
1986	1 січня	Третє розширення — Іспанія та Португалія приєдналися до ЄЕС.
1990	3 жовтня	Об'єднання Німеччини — НДР приєдналась до ФРН і стала частиною ЄЕС.
1993	1 листопада	Формальне створення Європейського Союзу
1995	1 січня	Четверте розширення — Австрія, Фінляндія і Швеція приєдналися до ЄС. У Норвегії та Швейцарії жителі проголосували проти членства в ЄС.
2004	1 травня	П'яте розширення (частина I) — Кіпр, Естонія, Литва, Латвія, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина і Чехія приєдналися до ЄС.
2007	1 січня	П'яте розширення (частина II) — Болгарія і Румунія приєдналися до ЄС.
2013	1 липня	Шосте розширення (частина II) — Хорватія приєдналась до ЄС.
2020	31 січня	Вихід Великої Британії зі складу ЄС

Європейський союз виділяється досить складною демографічною ситуацією. Це пояснюється низькою народжуваністю і низьким рівнем природного приросту.

Найнижча народжуваність спостерігається в Греції, Іспанії, Італії, Німеччині - до 10%. Одночасно змінюється і віковий склад населення у бік зниження частки дитячих вікових груп і підвищення частки похилого віку. Згідно з прогнозом аналітиків, до 2050 року 50% населення Європейського союзу буде старше 50 років. У 2020 році у країнах ЄС народилося 4,2 мільйона людей, померло – 4,7 мільйона.

Країни Західної Європи є найбільш заселеними серед країн території Європи. Розміщення населення в цьому регіоні передусім визначається

географією міст. Рівень урбанізації - 70-90%. У Європі в 1970-х роках зародився і процес субурбанізації — відтоку населення із забруднених міст до передмість та сільської місцевості.

Загальна чисельність населення 27 країн Європейського союзу на 1 січня 2020 року становила 447,7 мільйонів осіб. На початок 2019 року цей показник становив 513,5 мільйона людей [4].

Чисельність населення ЄС скоротилася з виходом Великобританії зі Союзу.

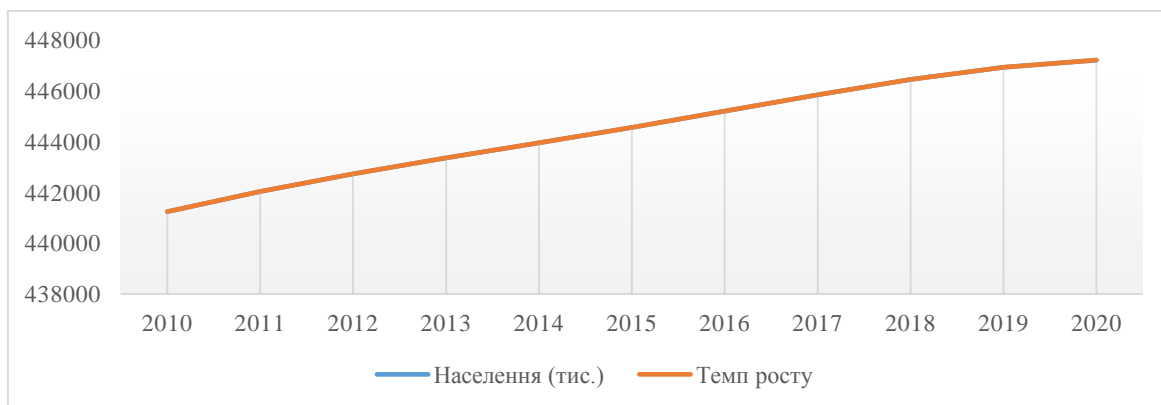
Країнами ЄС із найбільшою чисельністю населення залишаються Німеччина (83,2 мільйона осіб), Франція (67,1 мільйона), Італія (60,2 мільйона), Іспанія (47,3 мільйона) та Польща (38 мільйонів). Дані населення та площі країн Євросоюзу у 2020 році представлені в табл. 2.3 [5].

Таблиця 2.3

Населення та площа країн Євросоюзу у 2020 р.

Країна	Населення	Населення, %	Територія км ²	Територія %	Щільність населення люд./км ²
Європейський союз	447763713	100	4 136 266	100	108,01
Австрія	8 858 775	1,98	83 858	2,03	105,64
Бельгія	11 467 923	2,57	30 528	0,74	375,65
Болгарія	7 000 039	1,57	110 910	2,68	63,11
Угорщина	9 772 756	2,19	93 030	2,25	105,05
Германія	83 019 214	18,58	357 021	8,63	232,53
Греція	10 722 287	2,4	131 940	3,19	81,27
Данія	5 806 081	1,3	43 094	1,04	134,73
Ірландія	4 904 226	1,1	70 273	1,7	69,79
Іспанія	47334 632	10,51	504 782	12,2	92,98
Італія	60 359 546	13,51	301 340	7,29	200,3
Кіпр	875 898	0,2	9250	0,22	94,69
Латвія	1 919 968	0,43	64 589	1,56	29,73
Литва	2 794 184	0,63	65 200	1,58	42,86
Люксембург	613 894	0,14	2586	0,06	237,39
Мальта	493 559	0,11	316	0,01	1561,9
Нідерланди	17 282 163	3,87	41 526	1	416,18
Польща	38 912 812	8,49	312 685	7,56	121,25
Португалія	10 276 617	2,3	92 082	2,23	111,6
Румунія	19 401 658	4,34	237 500	5,74	81,69
Словаччина	5 450 421	1,22	48 845	1,18	111,59
Словенія	2 080 908	0,47	20 253	0,49	102,75
Фінляндія	5 517 919	1,24	337 030	8,15	16,37
Франція	67 028 048	15	547 030	13,23	122,53
Хорватія	4 076 246	0,91	56 542	1,37	72,09
Чехія	10 649 800	2,38	78 866	1,91	135,04
Швеція	10 230 185	2,29	449 964	10,88	22,74
Естонія	1 324 820	0,3	45 226	1,09	29,29

За останнє десятиліття населення країн Євросоюзу зросло на 1,3% (59,7 млн). У 2020 році, чисельність населення країн ЄС збільшилося на 900 тисяч жителів завдяки міграції. Динаміка темпу росту населення країн Євросоюзу за 2010 - 2020 роки надана на рис. 2.1 (Додаток А).

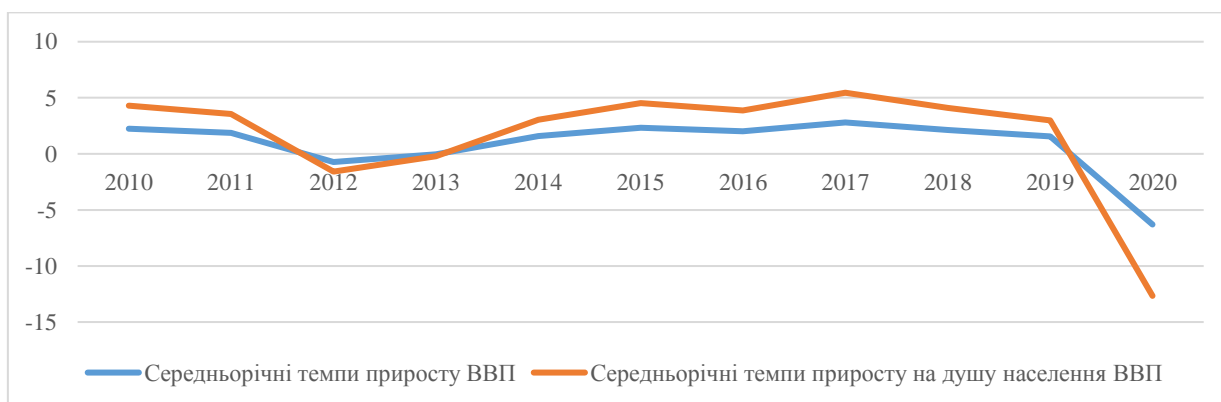
Рис. 2.1 Темпи росту населення країн ЄС за 2010-2020 рр.

Економіка Європейського Союзу складається з внутрішнього ринку економік країн — членів союзу, заснованого на вільному ринку та просунутих соціальних моделях.

Обсяг ВВП у 2020 році в Європейському Союзі скоротився на 6,3% (знизився до 15193 USD млрд.). ВВП на душу населення в Європейському Союзі скоротився на 6,5% (знизився до 34689 USD).

Незважаючи на зниження частки Європейського союзу у світовому ВВП за паритетом купівельної спроможності в останнє десятиліття, його сукупний внесок у світову економіку як і раніше, залишається значним (за даними МВФ, 15,8% у 2019 році).

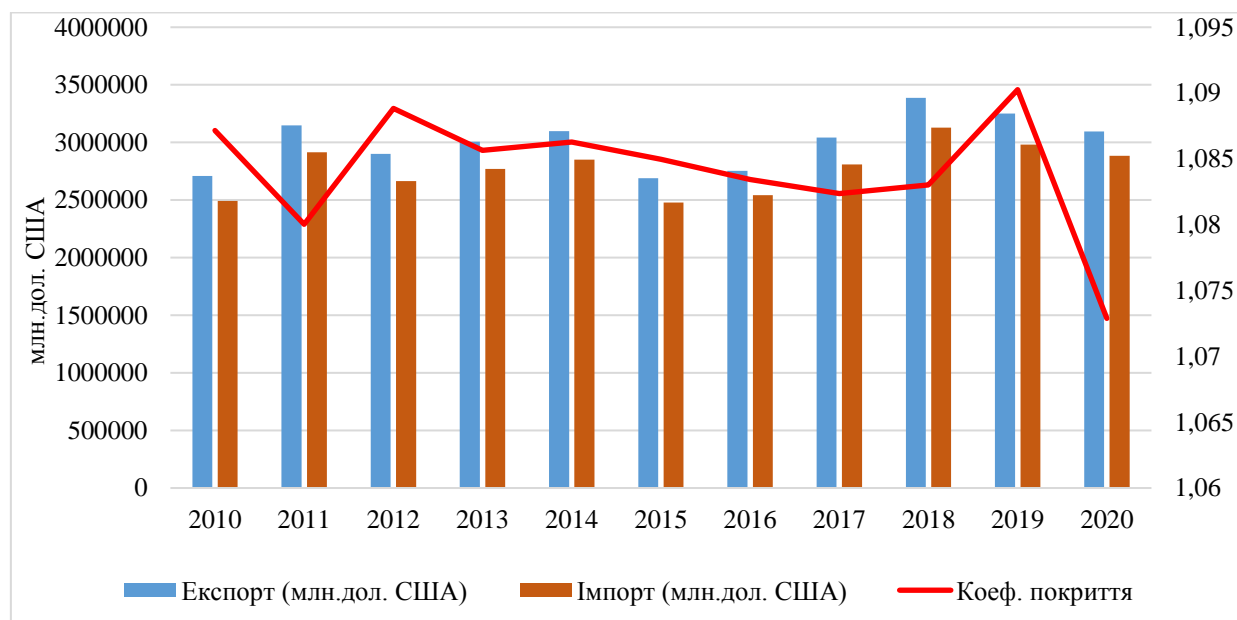
Середньорічні темпи приросту ВВП країн ЄС за 2010 - 2020 роки надані на рисунку 2.2 (Додаток Б).

Рис. 2.2 Середньорічні темпи приросту ВВП країн ЄС за 2010 - 2020 рр.

Торгові відносини країн Євросоюзу дедалі більше орієнтуються на внутрішньорегіональну торгівлю, ніж торгівлю з третіми країнами. Так, за даними СOT, на країни, які не входять до ЄС, припадає лише 32% усієї торгівлі ЄС. Розмір внутрішньоєвропейської торгівлі з кожним роком продовжує зростати, що пов'язано як з розширенням інтеграції на Схід, так і з її поглибленням. Ці дані ще раз наголошують на високому рівні взаємозалежності економіки країн, що входять до ЄС.

Зовнішньоторговельний оборот товарів країн ЄС у 2020 році зменшився на 4,1% (на 256 млрд дол.) у порівнянні з 2019 роком і склав 5978,4 млрд дол. Динаміка внутрішньоторговельного обороту країн ЄС за 2010-2020 роки представлена на рисунку 2.3 (Додаток В).

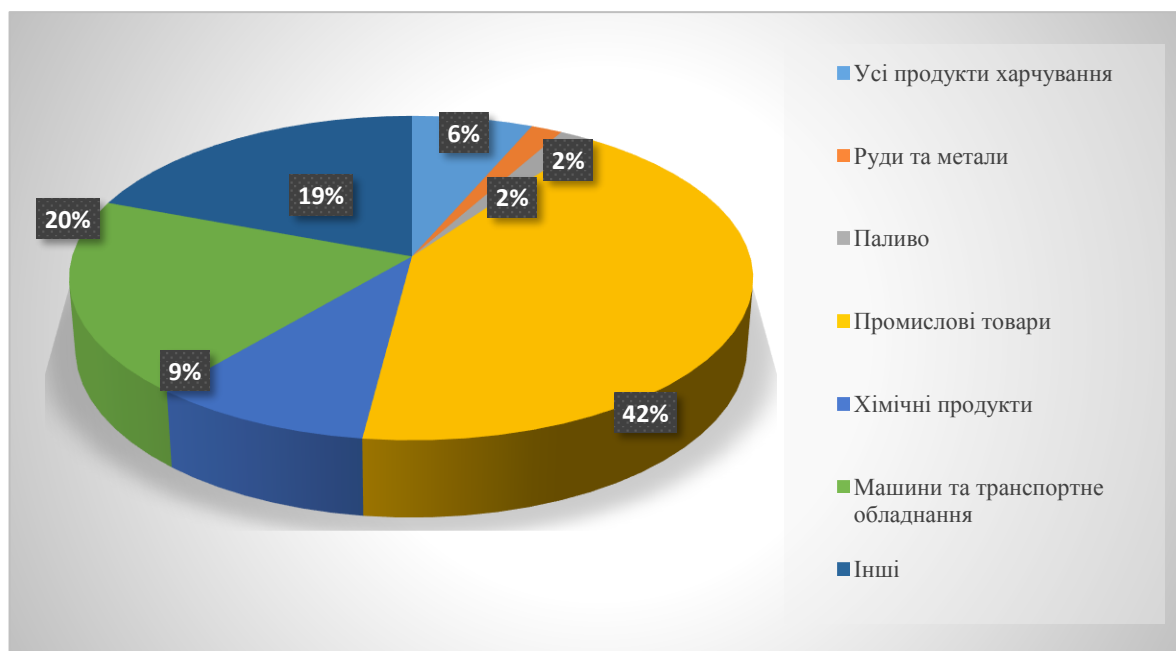
Рис. 2.3 Динаміка внутрішньоторговельного обороту країн ЄС за 2010-2020 рр.

Найбільший обсяг ЗТО ЄС склав у 2018 р. – 6515804,3 млн дол. США, а у 2019 р. – 6234471,8 млн дол. США, що на 281332,5 млн дол. США менше. Протягом 2010-2020 рр. ЄС зберігає позитивне сальдо внутрішньої торгівлі, та коефіцієнт покриття більше одиниці, що зумовлено значно більшим обсягом експорту, ніж імпорту до нього.

Основними товарами для європейського внутрішньоторгівельного експорту за 2020 рік стали промислові товари (2390,9 млрд дол. США),

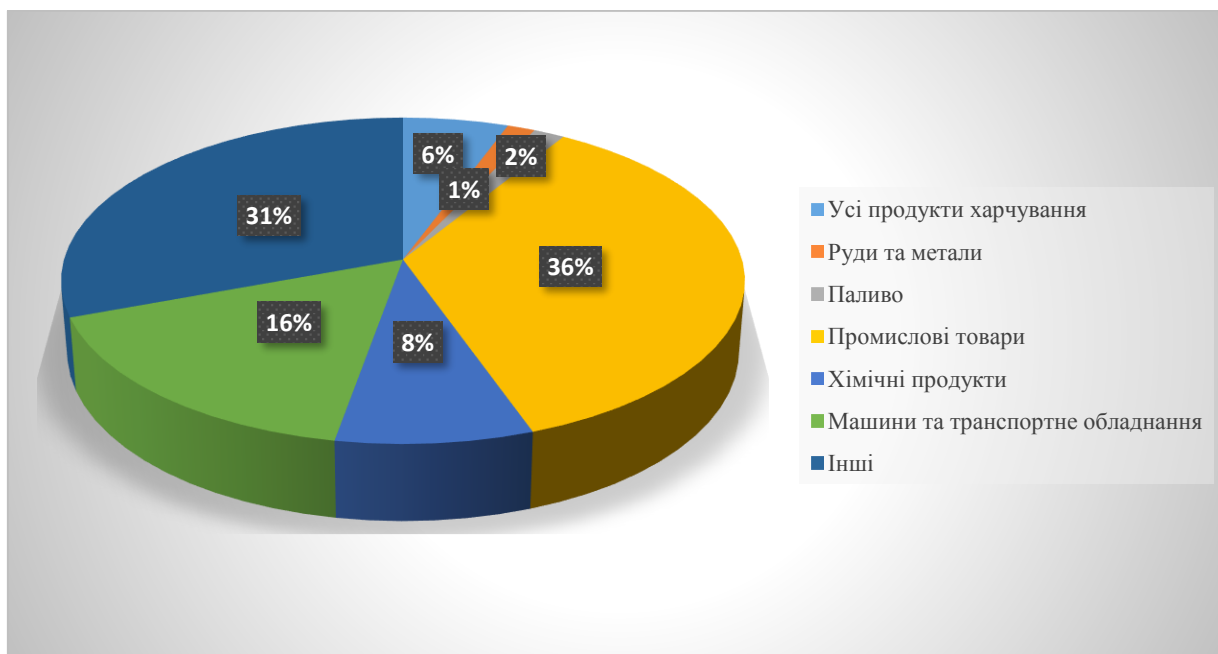
машини та транспортне обладнання (1 107,5 млрд дол. США), хімічні продукти (521,9 млрд дол. США), продукти харчування (368,3 млрд дол. США) (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Товарна структура внутрішньоторгівельного експорту ЄС за 2020 рік.

За останній рік, внутрішньоторгівельний експорт продуктів харчування у Європейському Союзі збільшився на 2,3% (20,6 млрд дол. США), експорт хімічних продуктів збільшився на 3,8% (29,4 млрд дол. США). Усі інші товарні групи проілюстрували зниження показників на 15-20%.

Основними товарами для європейського внутрішньоторгівельного імпорту за 2020 рік стали промислові товари (2198,4 млрд дол. США), машини та транспортне обладнання (1018,9 млрд дол. США), хімічні продукти (508,7 млрд дол. США), продукти харчування (347,7 млрд дол. США) (рис. 2.5.).

Рис. 2.5. Товарна структура внутрішньоторгівельного імпорту ЄС за 2020 рік.

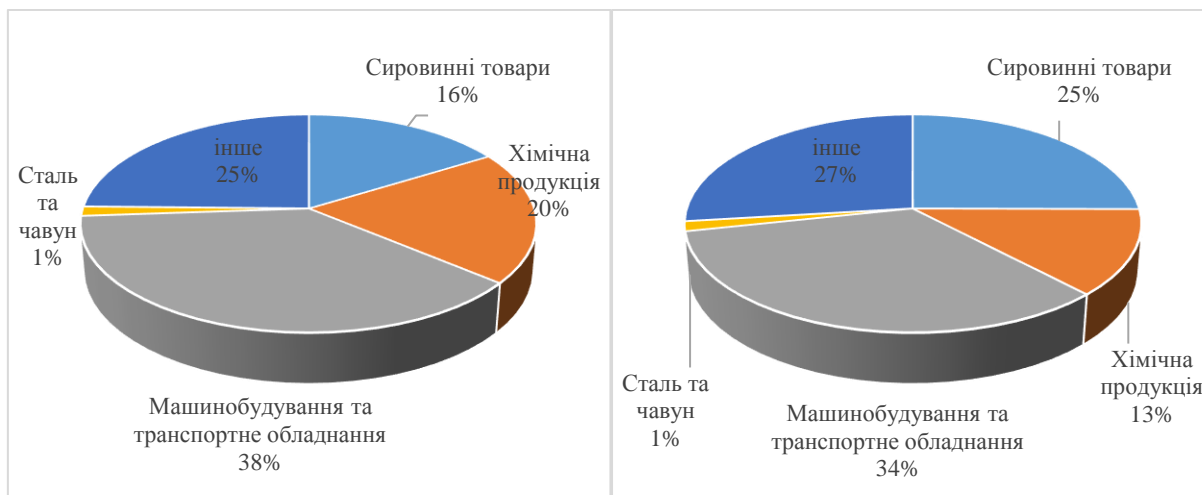
За 2020 рік Європейський союз зменшив внутрішньоторгівельний імпорт таких товарних груп: паливо - 31% (на 4,7 млрд дол. США), руди та метали - 4,2% (на 3,6 млрд дол. США), промислові товари - 3,7% (на 77 млрд дол. США).

Лідерами внутрішньорегіональної торгівлі ЄС за обсягом експорту та імпорту є найрозвиненіші країни – Німеччина, Франція, Великобританія, Нідерланди, Бельгія та Італія. На їхню частку припадає лівова частка сукупного обсягу торгівлі ЄС.

Найбільшим імпортером та експортером є Німеччина, хоча країна має не надто високий відсоток експортно-імпортних поставок на внутрішньоєвропейський ринок зі свого сукупного обсягу зовнішньої торгівлі (64% – експорт, 65% – імпорт). У сукупному обсязі товарного імпорту та експорту саме Німеччина є найбільшим постачальником (і споживачем) товарів серед країн ЄС.

Так, за даними СОТ, на країни, які не входять до ЄС, припадає лише 32% усієї торгівлі ЄС.

Варто зазначити, що основними товарними групами зовнішньої торгівлі ЄС є промислові та хімічні товари, а також усі продукти харчування. Дані товарні групи мають срімке зростання показників у 2020 році. Товарна структура експорту та імпорту Євросоюзу з країнами, які не входять до ЄС за 2020 рік надана на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Товарна структура експорту (ліва шкала) та імпорту (права шкала) Євросоюзу з країнами, які не входять до ЄС за 2020 р.

Отже, трансформація торгових зв'язків призвела до збільшення внутрішньорегіональної торгівлі за рахунок зниження частки торгівлі з третіми країнами.

Найбільш інтенсивною є взаємна торгівля країн-сусідів та торгівля з країнами-лідерами ЄС. При цьому розширення складу ЄС по-різному вплинуло на динаміку та структуру внутрішньорегіональної торгівлі кожної країни-члена.

2.2. Аналіз напрямів економічного співробітництва України з країнами ЄС

Європейський Союз є одним з головних торговельних партнерів України. Правовою основою відносин України та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво від 16 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво із широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань [26].

21 березня 2014 р. Україна підписала політичну частину асоціації з метою подальшого вступу до ЄС, а 27 червня 2014 р. – економічну. Положення Угоди, які увійшли в дію 1 вересня 2017 року – це частини розділів, що стосуються економічного співробітництва, соціальної політики, трудового законодавства, гендерної рівності, здоров'я та без-пеки праці, а також здоров'я громадян. Визначною датою стало 11 червня 2017 р. – безвізовий режим між Україною та ЄС. Усі ці події свідчать, що співробітництво України та ЄС посилюється на різних рівнях та у різних сферах [10].

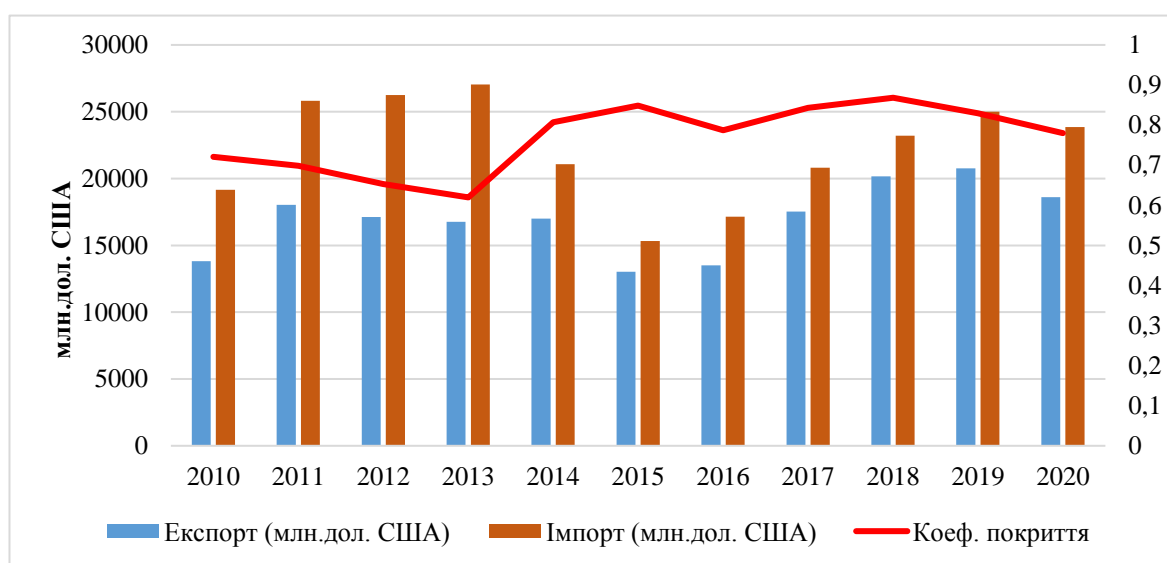
За даними Міністерство економічного розвитку і торгівлі України протягом 2020 р. торговельно-економічне співробітництва між Україною та ЄС зміцнювало свої позиції. Євросоюз за результатами 2020 року залишається одним із основних торговельних партнерів України з питомою вагою у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг 40,7% від загального обсягу торгівлі України.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з країнами ЄС у 2020 році зменшився на 9,0% (на 4,8 млрд дол.) і склав 48,1 млрд дол. Експорт товарів і послуг до ЄС зменшився на 9,4% (на 2,3 млрд дол.) і становив 21,9 млрд дол. Імпорт товарів і послуг зменшився на 8,7% (на 2,5 млрд дол.) і склав 26,3 млрд дол. [34].

Сальдо торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС склалося негативним у сумі 4,4 млрд дол., але покращилось у порівнянні з 2019 роком на 216,5 млн дол.

Зовнішньоторговельний оборот товарів з країнами ЄС у 2020 році зменшився на 8,1% (на 3,7 млрд дол.) у порівнянні з 2019 роком і склав 42,1 млрд дол. США .[34].

Експорт товарів до країн ЄС зменшився на 10,3% (на 2,1 млрд дол.) і становив 18,6 млрд дол. Імпорт товарів зменшився на 6,2% (на 1,6 млрд дол.) і склав 23,5 млрд дол. Сальдо торгівлі товарами з країнами ЄС склалося негативним у сумі 4,8 млрд дол. та погіршилось на 583,4 млн дол. відносно 2019 року. Динаміка зовнішньоторговельного обороту України з країнами ЄС за 2010-2020 роки представлена на рисунку 2.7.(додаток Г).

Рис.2.7. Зовнішня торгівля України товарами з країнами ЄС, 2010-2020 рр.

Найбільший обсяг ЗТО по Україні склав у 2019 р. – 45762,9 млн дол. США, а у 2020 р. – 42464,6 млн дол. США, що на 3298,3 млн дол. США менше. Протягом 2010-2020 рр. Україна зберігає з ЄС від’ємне сальдо зовнішньої торгівлі, та коефіцієнт покриття менше одиниці, що зумовлено значно більшим обсягом імпорту з ЄС, ніж експорту до нього.

Основними товарами для українського експорту за 2020 рік стали продукти рослинного походження (3,4 млрд дол. США), недорогочінні метали (3,1 млрд дол. США), машини, обладнання та механізми (2,7 млрд дол. США), мінеральні продукти (1,1 млрд дол. США) (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Товарна структура експорту України до країн ЄС, 2020 р.

До основних товарних категорій українського експорту в ЄС належать: чорні метали – 13,5% (↓20,1%); електричні машини – 11,9% (↓4,1%); жири та олії – 9,9% (↑19,5%); зернові культури – 9,6% (↓32,0%); руди, шлаки – 7,8% (↓18,1%); насіння і плоди олійних рослин – 6,7% (↓18,5%); деревина і вироби з деревини – 5,3% (↓1,3%); меблі – 3,5% (↑15,1%) [34].

Основу експорту електротехнічної продукції становить продаж автомобільного проводу – 60%. Це спричинено європейськими автомобільними підприємствами, які відкрили заводи в кількох містах Західної України. Однак, майже вся інша електротехнічна продукція експортується до Угорщини.

Структура товарного імпорту з ЄС в Україну носить принципово інший характер. По-перше, вона є значно більш диверсифікованою, по-друге, в імпорті переважає продукція машинобудування та хімічної галузі. Основними товарами для українського імпорту за 2020 рік стали машини, обладнання та механізми та електротехнічне обладнання (5,1 млрд дол. США), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (4,5 млрд дол.

США), засоби наземного транспорту, літальні апарати та плавучі засоби (2,8 млрд дол. США), мінеральні продукти (2,1 млрд дол. США) (рис. 2.9.).

Рис. 2.9. Товарна структура імпорту України з країн ЄС, 2020 р.

У імпорті з ЄС до України домінують такі товарні категорії: реактори ядерні, котли, машини – 13,3% (↓ 6,4%); засоби наземного транспорту, крім залізничного – 11,6% (↓ 16,7%); електричні машини і устаткування – 8,4% (↓ 6,3%); фармацевтична продукція – 7,7% (↑ 15,2%); енергетичні матеріали – 6,9% (↓ 40,4%); пластмаси, полімерні матеріали – 5,7% (↑ 0,1%); різноманітна хімічна продукція – 3,4% (↓ 7,8%); папір та картон – 2,5% (↓ 4,1%). [34].

Згідно з даними Державної служби статистики, найбільшим покупцем українських товарів у ЄС в 2020 р. стала Польща (3,2 млрд. дол. США). На другому місці – Німеччина (2,1 млрд. дол. США). До європейського топ-3 також увійшла Італія (1,9 млрд. дол. США) [43].

Щодо географічної структури імпорту товарами України з країнами ЄС у 2020 році, лідери у грошовому виразі стали Німеччина (5,3 млрд. дол. США) та Польща (4,1 млрд. дол. США). Доля експорту та імпорту країн ЄС у

відсотковому співвідношенні надана у таблиці 2.4

Таблиця 2.4

Географічна структура експорту та імпорту товарів України з країнами ЄС, 2020 р.

<i>Країна</i>	<i>Експорт (%)</i>	<i>Імпорт (%)</i>
Іспанія	6,7	3,1
Італія	10,4	8,9
Нідерланди	9,7	3,1
Німеччина	11,1	22,4
Польща	17,6	17,4
Румунія	5,8	2,9
Угорщина	6,8	5,9
Франція	3,2	6,2
Словаччина	2,4	4,8
Чехія	4,4	4,0
Інші	21,9	21,4
<i>Загалом</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

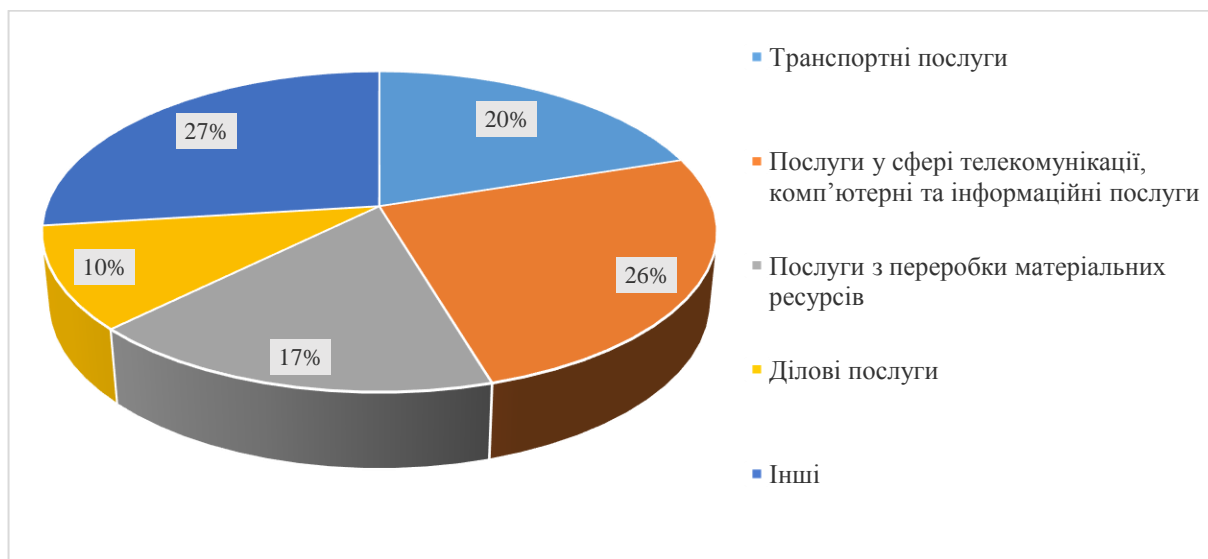
Оцінивши суттєвість структурних відмінностей експорту та імпорту товарів України з країнами ЄС за 2010 і 2020 рр. за допомогою інтегрального коефіцієнта структурних зрушень К. Гатєва, (Додаток В, табл.В.1, В.2) можна зазначити незначні зміни обсягів показників. Структурні зрушення експорту становлять 3,5% (коєф. Гатєва 0,2), імпорту 1,8% (коєф. Гатєва 0,1), що свідчить про помірну інтенсивність зрушень в торговому співробітництві. Певні зміни у географічній структурі експорту відбулись за рахунок зростання торгівлі з Польщею (з 13,7% до 17,6%) та зменшенні постачать до Італії (з 18,5% до 10,4%). У структурі імпорту також спостерігається збільшення постачань в Україну з Польщі (з 14,6% до 17,4%).

Щодо торгівлі послугами, то вони складають третину обсягів торгівлі з ЄС. Обсяг торгівлі послугами між Україною та ЄС у 2020 році склав 7,1 млрд. доларів США, що на 14% менше у 2019 році. Експорт послуг до ЄС знизився на 4,8% та становив 4,3 млрд. дол. США [47].

Основними послугами для українського експорту за 2020 рік стали послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (1,4 млрд дол. США), транспортні послуги (1,1 млрд дол. США), послуги з

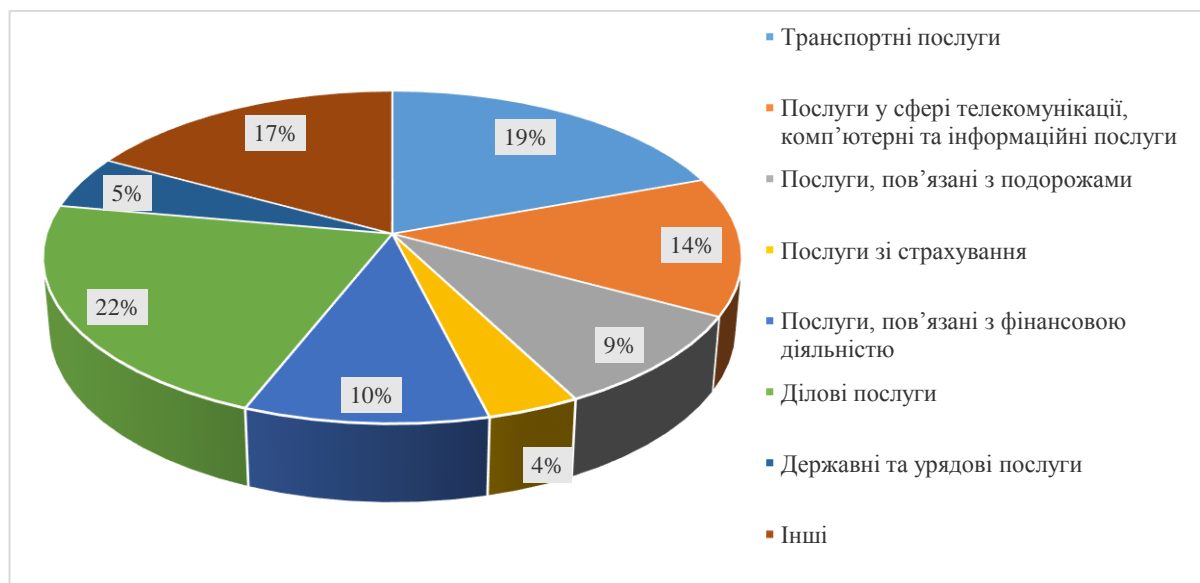
переробки матеріальних ресурсів (0,9 млрд дол. США), та ділові послуги (0,6 млрд дол. США) (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Структура експорту послуг України с країнами ЄС, 2020 р.

До основних категорій експорту послуг до ЄС належать: послуги у сфері телекомунікацій – 31,9% (↑29,9%); транспортні послуги – 25,4% (↓20,5%); послуги з переробки матеріальних ресурсів – 23,1% (↓7,5%); ділові послуги – 13,2% (↓8,4%); послуги з ремонту та технічного обслуговування – 1,8% (↓18,8%) [34].

Імпорт послуг з ЄС знизився на 25% та складав 2,8 млрд. дол. США. Основними послугами для українського імпорту за 2020 рік стали послуги у діловій сфері (0,6 млрд дол. США), транспортні послуги (0,5 млрд дол. США), та послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (0,4 млрд дол. США) (рис. 2.11.).

Рис. 2.11. Структура імпорту послуг України з країнами ЄС, 2020 р.

У імпорті послуг з ЄС до України домінують: ділові послуги – 22,4% (↓24,7%); транспортні послуги – 19,6% (↓40,1%); роялті та інші ПІВ – 15,1% (↓8,0%); послуги у сфері телекомунікацій – 13,9% (↑6,7%); послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 10,4% (↓5,3%) [34].

Щодо географічної структури торгівлі послугами України з країнами ЄС у 2020 році, лідери у відсотковому виразі стали Сполучене Королівство Великої Британії, Німеччина та Польща (табл. 2.5).

Оцінивши суттєвість структурних відмінностей експорту та імпорту послуг України з країнами ЄС за 2010 і 2020 рр. за допомогою інтегрального коефіцієнта структурних зрушень К. Гатєва (Додаток В, табл. В.3, В.4), можна зазначити, що коефіцієнт структурних зрушень експорту становить 2,7% (Коеф. Гатєва 0.1), імпорту 6,6% (Коеф. Гатєва 0,39). Це свідчить про доволі значні зміни у імпорті послуг завдяки нарощуванню компетентності, та помірні зрушення експорту послуг. Зміни у географічній структурі імпорту послуг відбулись за рахунок збільшення питомої ваги Ірландії (з 0,8% до 9,4%), Бельгії (з 1,9% до 5,4%) та зниження ролі Кіпру (з 24,2% до 8,5%).

Таблиця 2.5

**Географічна структура експорту та імпорту послуг України
з країн ЄС, 2020 р.**

Країна	Експорт (%)	Імпорт (%)
Австрія	4	4
Бельгія	3	5
Данія	4	3
Сполучене Королівство Великої Британії	14	17
Ірландія	3	9
Кіпр	9	8
Франція	4	4
Нідерланди	6	4
Німеччина	14	14
Польща	10	7
Інші	30	24
Разом	100,00	100,00

Для виявлення позицій виявлених переваг експорту по основних товарних груп України в країнах Європейського союзу розраховуємо індекс RCA. RCA - показник відносних виявлених переваг, який показує наскільки більше певна країна у відносному вираженні постачає на певній ринку товари певних видів товарів.

Спочатку індикатор був розроблений Дж. Уеллсом Уайлдером-молодшим і представлений у його основній книзі 1978 року “Нові концепції” в технічних торгових системах “.

Для розрахунку індексу RCA необхідно знайти частку експорту кожної товарної групи в загальному обсязі експорту України та ЄС. Розраховуємо показник за формулою (2.1):

$$RCA = \frac{X_i^k}{M_i^k} - \frac{M_i^k}{M_K^k}, \quad (2.1)$$

де X_i^k – експорт країною i товару k ;

M_i^k – загальний експорт країною i в країну k ;

M_k – світовий експорт товару i в країну k ;

M_K – загальний світовий експорт в країну k .

Якщо показник більше 1, то країна має певну виявлену перевагу на ринку певної країни у торгівлі певним продуктом.

Для аналізу розрахунку показника, були обрані основні товарні групи, що становлять основу експорту України до країн ЄС (приклад розрахунку наведено в табл. 2.6):

1. Сільськогосподарська продукція;
2. Хімічна продукція;
3. Машинобудівна продукція;
4. Металургійна продукція.

Таблиця 2.6

Розрахунок індексу RCA для товарної групи «сільськогосподарська продукція», 2010-2020 рр.

<i>Рік</i>	<i>Експорт Україна-ЄС млн.дол. США</i>	<i>Загальний експорт ЄС млн.дол. США</i>	<i>Експорт Україна-ЄС</i>	<i>Загальний експорт ЄС</i>	<i>RCA</i>
2011	18021,5	6036623	3633,6	97198,2	18,6
2012	17123,7	5726115,8	5318,9	85170,4	29,6
2013	16758,6	5778460,1	4911,5	86475,9	27,8
2014	17002,9	5950975,8	5268,3	86699	29,5
2015	13015,2	5113356	4507,5	73988,7	33,2
2016	13496,3	5137872	4590,1	73491,2	32,6
2017	17533,4	5658192,9	6107,8	76959	33,5
2018	20157	6318287,9	6679	85758,9	31,8
2019	20750,7	6073420	7803,6	78941,3	36,3
2020	18604,9	5609544,3	6963,3	73841	36,1

За зазначеною методологією було обчислено індекс RCA для експорту хімічної продукції, машинобудівної продукції та металургійної продукції (Додаток Ж, рис Ж.1).

Таблиця 2.7

**Індекс виявлених конкурентних переваг України на ринку ЄС,
2010-2020 рр.**

<i>Рік</i>	<i>Сільсько господарська продукція</i>	<i>Хімічна продукція</i>	<i>Продукція машинобудування</i>	<i>Металургійна продукція</i>
2011	12,52	0,50	0,38	17,24
2012	20,88	0,39	0,51	17,19
2013	19,58	0,33	0,43	19,08
2014	21,27	0,32	0,42	18,57
2015	23,93	0,26	0,45	18,41
2016	23,78	0,22	0,46	19,12
2017	25,61	0,21	0,44	16,85
2018	24,41	0,25	0,45	16,54
2019	28,93	0,24	0,43	16,65
2020	28,43	0,24	0,48	17,88

Розрахунок показав, що конкурентну перевагу Україна має на ринку ЄС у сільськогосподарській та металургійній продукції. Однак, і перша і друга товарні групи відносяться до товарів з низькою доданою вартістю (експорт сировинної продукції). Євросоюз не імпортує з України товари з високою доданою вартістю та високотехнологічні товари, до яких належать продукція машинобудування та хімії. Ця обставина зумовлює її вразливість до змін у зовнішній кон'юктурі, яка залишається головним чинником динаміки експорту.

Завдяки індексу компліментарності торгівлі між Україною та ЄС можна спрогнозувати наявність об'єктивних чинників для продовження існуючих тенденцій в розвитку експортно-імпортних відносин України з ЄС.

Цей показник відображає відповідність структури експорту одного торговельного партнера у структурі імпорту іншого у двосторонній торговельній діяльності, і навпаки.

Якщо індекс компліментарності дорівнює 100, то це свідчить про абсолютне співпадіння структури експорту країни j та імпорту країни k . Для розрахунку індексу компліментарності необхідно знайти частку імпорту та експорту кожної товарної групи в загальному обсязі імпорту та експорту України та ЄС. Згідно з формулою, запропонованою Д. Пірлман [3], (2.2):

$$TCI_j = 100 - \frac{\sum m_{jk} - x_{ij}}{2}, \quad (2.2)$$

де TCI_j – індекс компліментарності торгівлі;
 x_{ij} – частка експорту i -го товару країни j ;
 m_{ik} – частка товару i в загальному імпорті країни k .

Дж. Кальфат і Р. Флорес [54] наводять цей індекс з урахуванням товарної специфікації країни (2.3):

$$TCI_{ij}^k = \frac{X_i^k / X_i}{M_w^k / M_w} \cdot \frac{M_i^k / M_i}{M_w^k / M_w}, \quad (2.3)$$

де X_i^k – експорт країною i товару k ;
 X_i – загальний експорт країною i ;
 M_i^k – імпорт країною j товару k ;
 M_i – загальний імпорт країною j ;
 M_w^k – світовий імпорт товару k ;
 M_w – загальний світовий імпорт.

Даний показник визначає рівень комплементарності між пропозицією експорту та попитом на імпорт у двох країнах. Якщо індекс дорівнює 0, країна не експортує жодних товарів, або торговий партнер не імпортує жодних товарів, якщо 1 – частки експорту та імпорту збігаються [12].

На думку Л. В. Власенка та К. О. Кравець [12], зміни в індексі комплементарності з часом можуть допомогти визначити, чи стають торгові партнери більш-менш сумісні. Однак у цьому індексі є таке обмеження: відстань між країнами не вимірюється, різниця в розмірах економії не враховується, а також індекс не враховує якість, види та частку високотехнологічних товарів. Тому, на думку економістів, цей індекс не є абсолютно надійним показником попиту на внутрішні товари країн-партнерів.

Завдяки підписанню Угоди про асоціацію з ЄС частину обмежень у торгівлі між Україною та Євросоюзом було усунуто: до ЄС спрямовується понад 42% українського експорту, а з ЄС Україна отримує понад 43% загального імпорту. Після підписання Угоди про асоціацію Європейський Союз вже декілька років поспіль є для України партнером № 1 [50].

Для аналізу компліментарності системи «Україна - ЄС-27», бралися 15 товарних груп, що становлять основу експорту України та імпорту країн ЄС по цих товарах у 2020 році (приклад розрахунку наведено в табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Розрахунок індексу комплементарності між Україною та Польщею,
2020 р.**

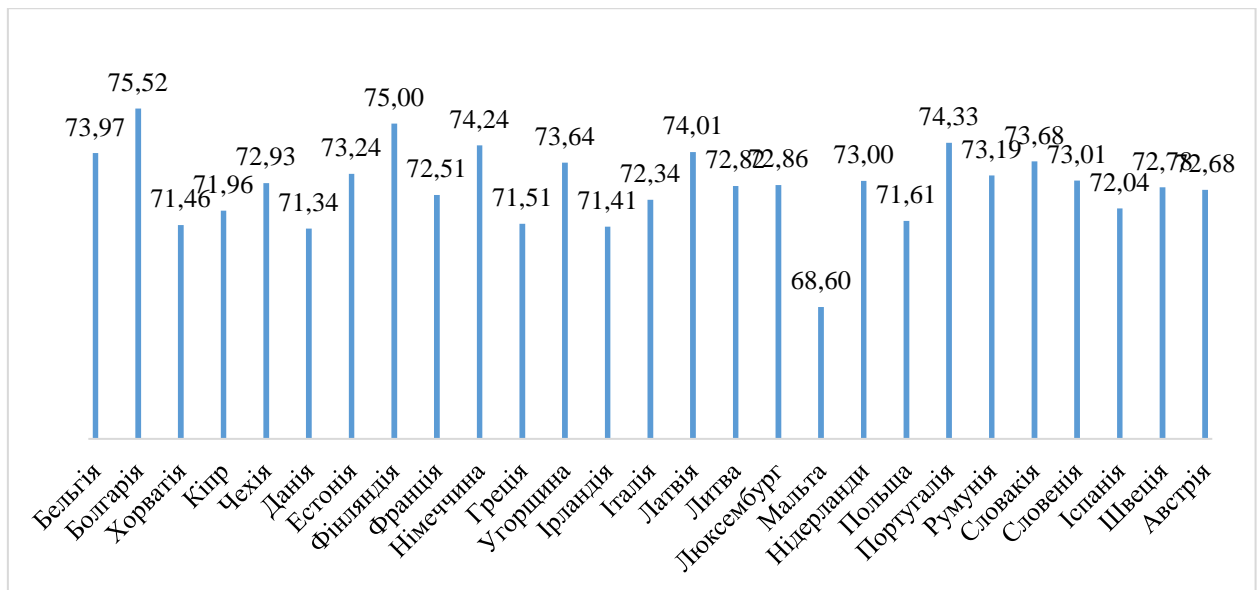
<i>Товарна група</i>	<i>Експорт України, у %</i>	<i>Імпорт Польщі, у %</i>	$\frac{mjk - xij}{2}$
72 чорні метали	15,6	3,8	5,9
02 м'ясо та харчові субпродукти	1,3	0,8	0,3
04 молоко та молочні продукти, яйця; мед	0,9	0,5	0,2
10 зернові культури	19,1	0,6	9,3
24 тютюн та вироблені замітники тютюну	0,9	0,5	0,2
12 насіння та плоди олійних рослин	3,7	0,2	1,7
44 деревина та вироби з деревини	2,9	0,3	1,3
48 папір та картон	0,7	0,2	0,2
26 руди, шлаки та зола	9	0,9	4,0
28 продукти неорганічної хімії	1,5	0,9	0,3
39 полімерні матеріали, пластмаси	1,2	2,7	0,7
73 вироби з чорних металів	1,8	3,8	1,0
85 електричні машини й устаткування	5,2	2,8	1,2
94 меблі	1,5	1,2	0,2
62 одяг текстильний	0,7	4,3	1,8
Усього			28,4
Індекс компліментарності: 100 – 28,4 = 71,6			

За зазначеною методологією обчислюємо індекс комплементарності для решти країн ЄС (табл.Ж1, додаток Ж).

Розрахунок показав, що найбільш комплементарною структурою торговельних відносин з Україною серед країн ЄС відзначається Болгарія

(75,52) (рис. 2.13), а найменш – Мальта (68,60). Обчислення індексу засвідчує, що потенціал розвитку торговельних відносин з Болгарією є не до кінця розкритим, оскільки ця країна найбільше потребує товари, які продає Україна, адже індекс є найвищим.

Наступною країною, з якою присутній значний потенціал співпраці та яка потребує товари вітчизняного виробництва, є Фінляндія. Хоча структури економік двох країн є комплементарними, проте торговельна співпраця не надто налагоджена.

Рис. 2.13. Індекс комплементарності товарної структури зовнішньої торгівлі між Україною та країнами ЄС, 2020 р.

Результати розрахунків індексів компліментарності показали, що український експорт є значною мірою компліментарним європейському імпорту. Середнє значення показника складає близько 70, тобто експорт України є компліментарним з європейським імпортом на 70%.

Отже, проаналізувавши динаміку та структуру зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС, можемо сказати, що Європейський Союз залишається одним із основних торговельних партнерів України.

2.3. Оцінка ефективності зовнішньоторговельної співпраці України з країнами ЄС

Наведені у попередньому пункті дані дозволяють констатувати доволі динамічний процес торговельно-економічного співробітництва України та ЄС. Однак, потрібно звернути увагу на чинники, що ускладнюють торговельні відносини між Україною та країнами ЄС.

Це, насамперед, низька конкурентоспроможність українських товарів і послуг на ринках ЄС та висока собівартість експортної продукції, кількісні обмеження торгівлі певними товарами та високі європейські стандарти і технічні регламенти (сертифікація, санітарні, фіто-санітарні норми, екологічні вимоги), а також труднощі, пов'язані із забезпеченням національного режиму та формальностями, пов'язаними з імпортом і експортом, митною оцінкою, захистом інтелектуальної власності [46].

Як відомо, кінцевою метою будь-яких об'єднань виступає прагнення придбати більше вигод та переваг. Інтеграція дозволяє отримати матеріальні, інтелектуальні та інші засоби, як жоден із учасників не мав, діючи автономно.

Заснована на взаємній вигоді економічних партнерів, вона дозволяє використовувати переваги від різноманітних форм взаємодоповнення та взаємозв'язків економічних факторів і, безсумнівно, передбачає підвищення загальної соціально-економічної ефективності розвитку.

Навпаки, зниження загальної соціально-економічної ефективності об'єднання іноді пов'язують із таким явищем, як дезінтеграція, що означає розпад, розчленування цілого на складові.

Даний процес ослаблення та руйнування раніше природно створених економічних зв'язків головним чином заснований не на об'єктивних тенденціях, економічних законах та закономірностях, а в дії суб'єктивних факторів, прорахунків, помилок.

Таким чином, інтеграція та її протилежність – дезінтеграція – це процеси, що характеризують зміни внутрішньої пов'язаності економічного простору.

Оцінити ступінь інтеграції України з ЄС можна за допомогою коефіцієнта інтеграції/дезінтеграції, який визначається таким чином:

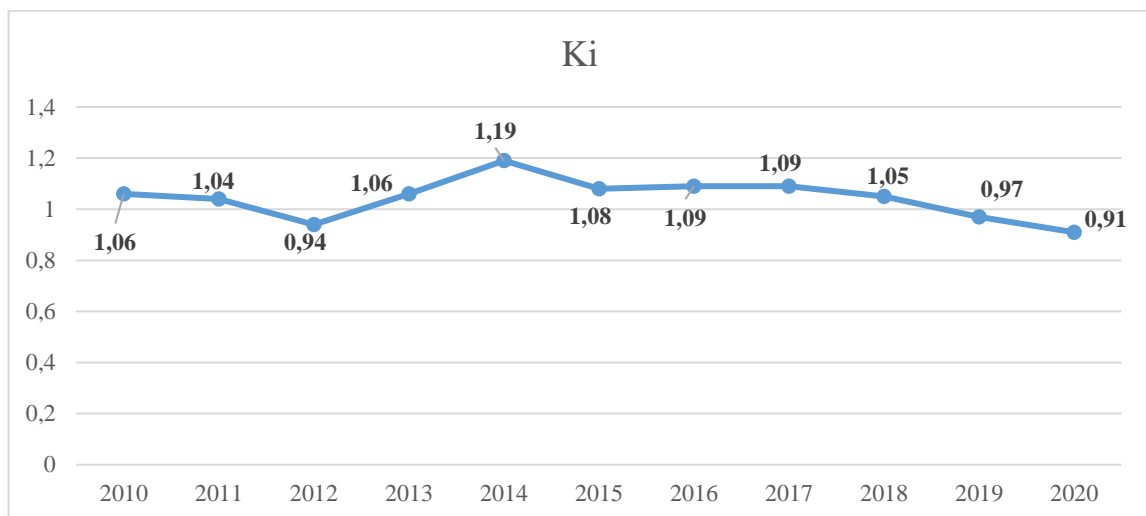
$$Ki = \frac{Exp\ UA /_{EU^Y}}{Exp\ UA /_{EU^X}} \div \frac{Exp\ UA /_{\Sigma^Y}}{Exp\ UA /_{\Sigma^X}}, \quad (2.4)$$

де Ki – коефіцієнт інтеграції/дезінтеграції) країни;

$Exp\ UA /_{EU^Y}$ – товарооборот країни з країнами об'єднання;

$Exp\ UA /_{\Sigma^Y}$ – коефіцієнт зростання загального товарообороту країни.

Якщо протягом аналізованого періоду коефіцієнт інтеграції зростає, то відбувається посилення інтеграційних процесів між країнами, навпаки, якщо скорочується – дезінтеграційних, а при незмінному коефіцієнті торговельні відносини між країнами стабілізуються. Динаміка коефіцієнтів інтеграції/дезінтеграції між Україною і країнами ЄС у період 2010-2020 рр. наведена на рисунку 2.14. (Додаток Д, табл.Д.1).

Рис. 2.14. Динаміка коефіцієнтів інтеграції/дезінтеграції між Україною і країнами ЄС, 2010-2020 рр.

Як бачимо, за останнє десятиліття між Україною та Євросоюзом відбувалися інтеграційні та дезінтеграційні процеси, оскільки індекс то зростає, то скорочується. Торговельна співпраця за останні три роки зазнає впливу дезінтеграційних процесів. Вплив зовнішніх факторів (наприклад,

COVID) призвів до деякого зниження інтенсивності торгівлі України з ЄС протягом останніх двох років, що підтверджується розрахованими індексами торговельної інтеграції.

Для оцінки ефективності використання потенціалу економічної співпраці між країнами найпоширенішою економетричною моделлю є гравітаційна модель. Вперше ця модель була запропонована Я. Тінбергеном у 1962 р. Автор припустив, що існує залежність між торговельним оборотом країн та розміром їх економік і показав цю залежність у вигляді рівняння 2.5 [39]:

$$F_{ij} = G \frac{M_i^\alpha M_j^\beta}{d_{ij}^\delta} \varepsilon_{ij} , \quad (2.5)$$

*де F_{ij} – товарооборот між країнами i та j ,
 M_i та M_j – валовий внутрішній продукт країн i та j ,
 d_{ij} – фактор торговельних витрат, в тому числі і логістичні витрати,
 ε_{ij} – усі інші фактори, які впливають на товарооборот, але не входять до рівняння,
 α, β, δ – константи (параметри моделі).*

Основна ідея моделі базується на законі всесвітнього тяжіння Ньютона, де маса Землі замінена на валовий внутрішній продукт країн-партнерів. Тобто, торгівля між двома країнами прямо пропорційна розміру їхніх економік і обернено пропорційна відстані між ними.[35]

Завдяки своїм емпіричній точності, гравітаційна модель почала широко використовуватися в економічній науці та набула безліч інтерпретацій. Так, у логарифмічній формі, рівняння гравітації виражається формулою 2.6 [39]:

$$\ln(F_{ij}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(M_i) + \beta_2 \ln(M_j) + \beta_3 \ln(D_{ij}) + \varepsilon_{ij} , \quad (2.6)$$

Відмінною рисою цієї моделі є і можливість додавання якісних змінних, таких як приналежність країн до певного інтеграційного угруповання, підписання між країнами угоди про зону вільної торгівлі чи ін. У зв'язку з вище зазначеним, на основі детального аналізу сфер застосування, можливостей та обмежень таких моделей пропонується застосувати інструментарій гравітаційних моделей для оцінки ефективності торговельного співробітництва України з ЄС з урахуванням підписання Угоди про асоціацію

України з ЄС та вступленням в дію її економічної частини, а саме, Зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, з 1 січня 2016 р.

Рівняння гравітаційної моделі з урахуванням якісної змінної можна подати у вигляді 2.7:

$$\ln(F_{ij}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(M_i) + \beta_2 \ln(M_j) + \beta_3 \ln(D_{ij}) + \beta_4 \text{DUMMY}_{ij} + \varepsilon_{ij}, \quad (2.7)$$

де F_{ij} – товарооборот між країнами i та j ,
 M_i та M_j – валовий внутрішній продукт країн i та j ,
 d_{ij} – фактор торговельних витрат, в тому числі і логістичні витрати,
 DUMMY_{ij} – фіктивна змінна приналежності країн до певного угруповання,
 ε_{ij} – усі інші фактори, які впливають на товарооборот, але не входять до рівняння,
 α, β, δ – константи (параметри моделі).

Для оцінки параметрів цієї моделі було використано статистичні дані ЄС та України за період 1999—2020 рр. [36]. В якості показників M_i та M_j було обрано ВВП ЄС та ВВП України відповідно. Для вимірювання відстані між країнами в даній моделі обирають різні показники, в залежності від завдань та фактологічної бази дослідження. Це може бути як географічна відстань, так і витрати на перевезення вантажів або рівень закритості внутрішніх ринків країн для імпорту товарів одна одної за допомогою протекціоністських інструментів. В цьому випадку в якості показника d_{ij} обрана географічна відстань.

Для визначення, як на торгівлю країн впливає Угода про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, використаємо DUMMY змінну. DUMMY дорівнює 0 до 2015 року та 1 з 2016 року (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Основні вихідні дані для побудови гравітаційної моделі

<i>Рік</i>	<i>ЗТО України – ЄС, млн. дол. США</i>	<i>ВВП ЄС, млн. дол. США</i>	<i>ВВП України, млн. дол. США</i>	<i>Відстань до найближчої столиці, км</i>	<i>DUMMY</i>
1999	4513,5	9590851	31581	1327	0
2000	5235,6	8912444	31262	1327	0
2001	8542,7	9009860	38009	1327	0
2002	11834,2	9822705	42393	1327	0
2003	15631,3	11957244	50133	1327	0
2004	20557	13806711	64883	785	0
2005	22425,3	14441217	86142	785	0
2006	28282,5	15405420	107753	785	0
2007	36135,1	17795827	142719	785	0
2008	46997,9	19136673	179992	785	0
2009	24892	17101457	117228	785	0
2010	32153,1	16992731	136013	785	0
2011	43722,9	18352576	163160	785	0
2012	43237,7	17290202	175781	785	0
2013	43805,1	18026765	183310	785	0
2014	38072	18632311	133503	785	0
2015	28345,4	16411317	91031	785	0
2016	30637,1	16491323	93270	785	1
2017	38332,8	17.426.928	112.190	785	1
2018	43373,5	18.826.430	130.902	785	1
2019	45762,9	18.464.202	153.781	785	1
2020	42464,6	17282493	147630	785	1

В результаті розрахунків отримано рівняння гравітаційної моделі Тінбергена, що описує динаміку зовнішньоторговельного обороту України з ЄС за період 1999—2020 рр.(вихідні дані та робочі таблиці наведено у Додатку Е):

$$\ln(F_{ij}) = -15,375 + 1,053 \ln(M_i) + 0,69 \ln(M_j) - 0,021 \ln(D_{ij}) + 0,142 \text{ DUMMY}_{ij}$$

Результати регресійного аналізу підтвердили гіпотезу про наявність прямого зв'язку між зовнішньоторговельним оборотом країн-партнерів та їх валовим внутрішнім продуктом та оберненого зв'язку між відстанню країн. Перевірка моделі за критерієм Фішера показала, що модель є статистично

значущою (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

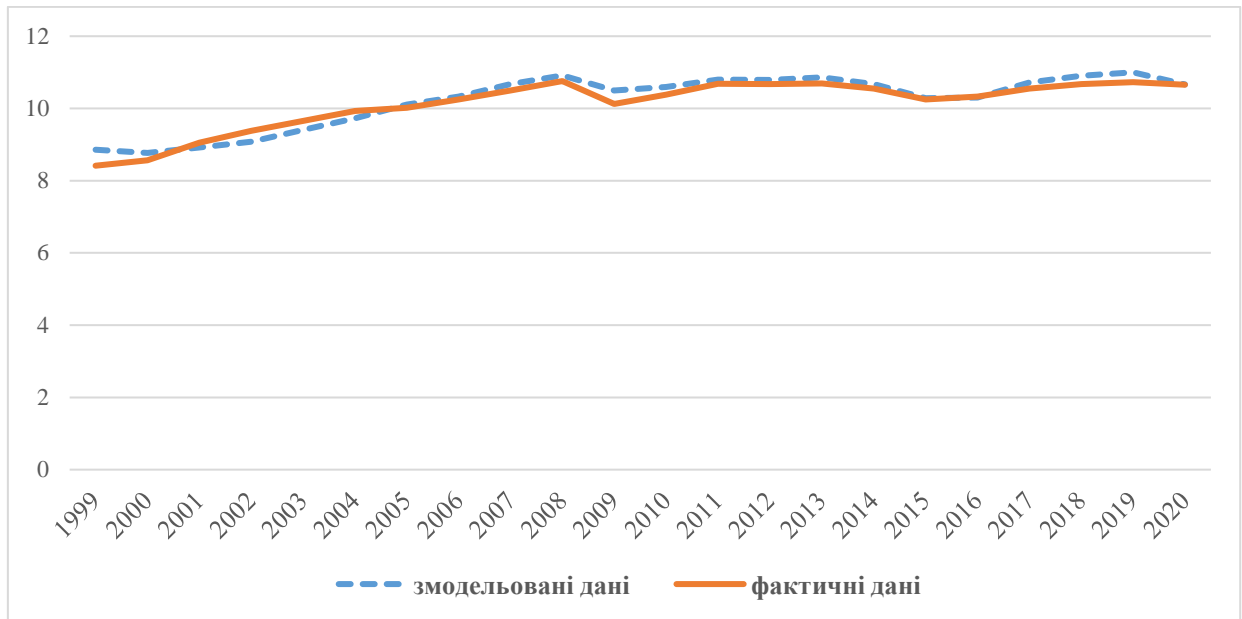
Параметри гравітаційної моделі

<i>Показник</i>	<i>Значення</i>
β_0	-15,375
β_1	1,053
β_2	0,69
β_3	-0,021
β_4	0,142
R ²	0,947
R	0,973
Fфакт.	76,87
Fкрит. (0,05)	1,17

Економічна інтерпретація цієї моделі дозволяє констатувати, що при збільшенні ВВП ЄС на 1 дол. США двосторонній товарообіг зростає на 1,053 дол. США; при збільшенні ВВП України на 1 дол. США зовнішньоторговельний оборот країн збільшується на 0,69 дол. США; збільшення відстанні між країнами виражається в зменшенні товарообігу на 0,021 дол. США; вступлення в дію Угоди про зону вільної торгівлі, в свою чергу, підвищує зовнішньоторговельний оборот на 0,142 дол. США на кожен дол. США зовнішньоторговельного обороту.

Коефіцієнт детермінації наближається до 1, тому добре апроксимує дані та вказує на суттєвий рівень пояснення причинно-наслідкових зв'язків запропонованої моделі.

Для наочного зображення змодельовано ЗТО України та ЄС у 1999 - 2020рр. (рис.2.15).

Рис. 2.15. Фактичні та змодельовані значення зовнішньоторговельного обороту України та ЄС, 1999-2020 рр.

Дослідження підтвердило, що Угода про ЗВТ між Україною та ЄС вплинула на зростання товарообігу між країнами. Адекватність гравітаційної моделі була підтверджена за основними критеріями, тому її можна використовувати як основу для більш розширеного дослідження щодо прогнозування розвитку двосторонньої торгівлі.

Таким чином, оцінка ефективності двосторонніх відносин засвідчила, що країни ЄС – це партнери, співпраця з якими є вигідною для України та має значні перспективи розвитку, про що свідчать розрахунок індексу комплементарності.

Висновки до розділу 2

Таким чином, проаналізувавши інтеграцію зовнішньоторговельного сектору України в Європейський простір, слід зауважити, що:

Європейський Союз є одним з основних торговельних партнерів України. Правовою основою відносин України та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво від 16 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво із широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань.

Торгові відносини країн Євросоюзу дедалі більше орієнтуються на внутрішньорегіональну торгівлю, ніж торгівлю з третіми країнами. Так, за даними СОТ, на країни, які не входять до ЄС, припадає лише 32% усієї торгівлі ЄС. Лідерами внутрішньорегіональної торгівлі ЄС за обсягом експорту та імпорту є найрозвиненіші країни – Німеччина, Франція, Великобританія, Нідерланди, Бельгія та Італія.

Ключові економічні показники дії зони вільної торгівлі між Україною та ЄС - з 2015 по 2020 рік Європейський Союз все більше стає найбільшим торговельним партнером. Його частка становить близько 40% усього обсягу торгівлі України у 2020 році. Зовнішньоторговельний оборот товарів і **послуг** з країнами ЄС у 2020 році зменшився на 9,0% і склав 48,1 млрд дол. Сальдо торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС склалося негативним, що означає переважання експорту товарів та послуг над імпортом.

Основними торговельними партнерами України є Німеччина, Польща, Італія, Угорщина, Нідерланди, Франція. Більш того, географічна структура експорту та імпорту товарів є досить сталою протягом останніх 10 років. Що стосується географічної структури імпорту послуг, то наявні певні зміни, які пов'язані зі зменшенням обсягів надаваних послуг з Кіпру та Великобританії та зростанням послуг, що надаються країні Бельгією.

Щодо товарних структур, слід зазначити, що у структурі українського експорту переважають товари з низьким ступенем обробки. Україна одночасно є великим сільськогосподарським експортером. При цьому за

останні п'ять років ЄС став основним торгівельним партнером України на ринку аграрної продукції, адже 34% аграрного експорту України спрямовується до Європи. Структура товарного імпорту з ЄС в Україну носить принципово інший характер. По-перше, вона є значно більш диверсифікованою, по-друге, в імпорті переважає продукція машинобудування та хімічної галузі.

У структурі експорту послуг вагоме місце посідають транспортні послуги, що зумовлено вигідним транспортним положенням країни. Позитивною рисою є значна частка (майже 22%) послуг, пов'язаних із комунікаційним, комп'ютерним та інформаційним секторами.

У структурі імпортних послуг вагоме місце посідає сектор фінансової діяльності, що пояснюється присутністю європейського капіталу в уставі банків та фондів, що функціонують в Україні.

Розрахувавши індекси виявлених порівняльних переваг для України за групами товарів визначено, що переваги країна має на європейських ринках металургії та продукції сільськогосподарського призначення, тобто у сировинних групах. Ця обставина зумовлює її вразливість до змін у зовнішній кон'юктурі, яка залишається головним чинником динаміки експорту.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКУ ЕКОНОМІЧНУ СИСТЕМУ

3.1. Проблеми інтеграції України до європейського простору

Інтеграція України до ЄС є доволі непростим питанням, адже вона відбувається досить тривалий період, хоча й зрозуміло, що цей процес не може проходити швидко.

Протягом досить тривалого часу відбувались дискусії щодо інтеграційного вибору України, а саме, вибору моделі інтеграції: європейської чи євразійської. Інтеграційний вибір будь-якої країни має щонайменше три аспекти: правовий, економічний, політичний. Для України ці три аспекти мають особливе значення. Правовий аспект – це збереження суверенітету і державності, економічний – розвиток країни і добробут народу, політичний – це забезпечення цивілізаційного майбутнього Українського народу [22].

Згідно з результатами з'ясування експертної думки, можна визначити, що існують певні перешкоди на шляху поглиблення інтеграційних процесів між Україною та Європейським Союзом.

По-перше, це низький рівень поінформованості громадян про ЄС. По-друге, сумніви стосовно того, що євроінтеграція матиме вигоду для всього населення України. По-третє, проблемою виступають вимоги Європейського Союзу. По-четверте, є занепокоєність стосовно низької конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку, що може призвести до деформації структури економіки країни. Також постають питання активізації еміграційних процесів та значної «втрати» населення країни. По-п'яте, сьогодні наріжний камінь розвитку відносин Україна – ЄС – це правосуддя, корупція та організована злочинність, і ці вимоги буде важко задовольнити Україні [8].

Можна також відокремити внутрішні чинники, що перешкоджають подальшій інтеграції України до ЄС:

- 1) повільність у проведенні економічних реформ, відсутність помітних результатів внутрішніх соціально-економічних трансформацій;
- 2) високий рівень корупції та економічної злочинності;
- 3) відсутність консенсусу стосовно європейського вибору серед населення;
- 4) явний дефіцит досвідчених фахівців з євроінтеграції, насамперед серед політичної еліти і державних службовців України [11];
- 5) значна різниця у рівні соціально-економічного розвитку України та країн ЄС.

Оскільки євроінтеграція має як переваги, так і ризики, Україні слід акцентувати увагу на використанні саме позитивних моментів євроінтеграції. У таблиці 3.1. систематизовано та наведено сильні і слабкі сторони інтеграції України до ЄС, а також очікувані можливості й загрози.

Таблиця 3.1

Аналіз сильних і слабких сторін інтеграції України до ЄС, очікувані можливості й загрози

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Політичні переваги: – європейська колективна безпека; – членство в НАТО; – стійка демократична правова держава; – розбудова та формування демократичних інституцій.	1. Політичні недоліки: – часткова втрата суверенітету, обмеження самостійного прийняття рішень у певних питаннях; – невизначеність місця України в стратегії розвитку ЄС.
2. Економічні переваги: – макроекономічна стабілізація; – підвищення технологічного рівня; – отримання вільного доступу до новітніх технологій, капіталу, інформації; – забезпечення притоку іноземних інвестицій в українську економіку; – створення нових робочих місць; – антидемпінгова політика; – більш прогнозована зовнішньоторговельна політика.	2. Економічні недоліки: – низький рівень ВВП та дохід на душу населення; – згортання певних галузей економіки, що є неконкурентоспроможними на ринку Європи; – складність переходу на європейський рівень цін; – впровадження додаткових кількісних обмежень на певні види продукції; – еміграція кваліфікованої робочої сили; – втрата конкурентних позицій на ринках східних країн.
3. Соціальні переваги: – отримання можливості ефективного захисту прав людини в інституціях ЄС; – упровадження соціальних стандартів у сферах охорони здоров'я, освіти, культури, соціального захисту та соціального страхування; – підвищення соціально-економічного рівня життя населення;	3. Соціальні недоліки: – ускладнення візового режиму зі східними сусідами; – погіршення економічних стосунків з пост-радянськими країнами.
Можливості	Загрози

<p>1. Політичні перспективи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – встановлення стабільної політичної системи; – зменшення корупції; – сприйняття України як важливого суб'єкта політичних відносин; – активізація співробітництва у боротьбі з організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом. 	<p>1. Політичні загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> – небезпека втягнення України в конфлікт цивілізацій між Заходом і мусульманським світом.
<p>2. Економічні перспективи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу; – упровадження стандартів ЄС у виробництві; – підвищення конкурентної спроможності вітчизняного товаровиробника; – підвищення кваліфікації робочої сили; – надання пріоритетів інтелектуальним інвестиціям у високі технології; 	<p>2. Економічні загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> – переміщення до України шкідливих виробництв; – скорочення обсягів традиційного українського експорту до ЄС; – використання дешевої робочої сили України; – високі європейські ціни.
<p>3. Соціальні перспективи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формування середнього класу; – права на вільне працевлаштування; – адекватна оплата та безпека праці; – реформування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту; – соціальне партнерство між урядом, бізнесом та робітниками. 	<p>3. Соціальні загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> – поглиблення демографічного спаду; – незаконна міграція населення та вплив кадрів; – зростання безробіття.

Враховуючи вплив інтеграційних чинників на політичну, економічну та соціальну сфери держави, значно перспективнішим усе ж залишається вступ України до Європейського Союзу, на шляху до якого країна зробила вже багато зусиль та буде вдосконалюватися, щоб у найближчій перспективі стати членом ЄС.

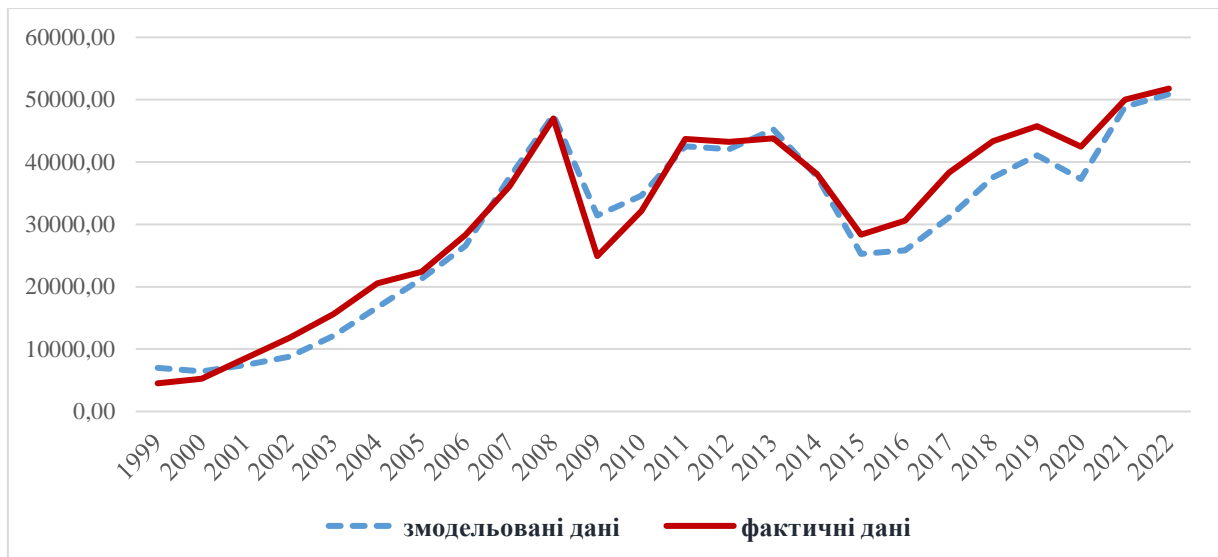
3.2. Напрями підвищення ефективності економічної співпраці України з країнами ЄС

У зв'язку з тим, що найближчим часом планується поглиблення співпраці між Україною та ЄС, можна спрогнозувати обсяги зовнішньоторговельного обороту на базі результатів гравітаційної моделі, яка була отримана у другому розділі.

Використовуючи функцію, представлену в розділі 2.3, а також з урахуванням спрогнозованих обсягів ВВП України та Європейського союзу, на 2021-2020 рік було зроблено розрахунки обсягів зовнішньоторговельного співробітництва.

За результатами прогнозу, отримали збільшення показників зовнішньоторговельного співробітництва на 0,5% у 2021, в порівнянні з 2020 роком, та на 0,64% у 2022 році.

Спрогнозовані показники фактичних та змодельованих значень зовнішньоторговельного обороту України та ЄС у період 1999-2020 рр. проілюстровано на рис. 3.1.

Рис. 3.2. Спрогнозовані показники фактичних та змодельованих значень зовнішньоторговельного обороту України та ЄС у період 1999-2020 рр.

Як бачимо, спостерігається і надалі позитивна динаміка співробітництва України та Європейського союзу. За результатами прогнозів, отримали збільшення показників зовнішньоторговельного співробітництва на період 2021-2022 рр.

Варто зазначити, що найближчим часом планується зустріч на найвищому рівні, з метою обговорення поглиблення співпраці України та ЄС

та перегляду окремих аспектів існуючої зони вільної торгівлі, що також підтверджує позитивні змодельовані показники.

Далі представлені окремі пропозиції, які належать до покращення інституційного функціонування євроінтеграції України;

Нижче наводяться деякі пропозиції стосовно вдосконалення інституційних механізмів реалізації європейської інтеграції України; покращення економічної співпраці, розвитку транспортного, енергетичного співробітництва, а також поглиблення інтенсифікації взаємовідносин у сфері екології.

Кроки в політико-правовій сфері [52]:

1. Організувати покращену роботу загальної парламентсько-урядової платформи інтеграції України до ЄС, на чолі з Головою Верховної Ради України та Віце-прем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції.

2. Терміново ухвалити питання кадрового гарантування Урядового офісу з регулювання європейської та євроатлантичної інтеграції. Змінити Положення про Урядовий офіс, та присвоїти йому права з контролю здійснення завдань щодо підготовки міністерствами та додадковими органами виконавчої влади законопроектів з приводу інтеграції України у Європейський простір.

3. Впровадити процедуру аналізу Урядового звіту про реалізацію Угоди про асоціацію на пленарній зустрічі Верховної Ради України. Додати до конфігурації щорічного звіту, який складає Урядовий офіс, дані стосовно практичного запровадження директив і регламентів ЄС на становище в окремих галузях. Запровадити провідним орієнтиром – характер і ступінь впливу реалізування Угоди про асоціацію на суспільний стан громадян.

4. Скоригувати Регламент Верховної Ради, який визнає норму методології проходження євроінтеграційних законопроектів.

Охарактеризувати фундамент повернення законопроектів без додання висновку щодо незбіжності законопроектів зобов'язанням у межах Угоди про асоціацію з ЄС до порядку денного пленарного засідання Верховної Ради

5. Забезпечити першочерговий розгляд у Парламенті євроінтеграційних законопроектів у разі наближення крайніх строків їх імплементації до національного законодавства України.

6. Почати покращення плану “Східного партнерства”. Ініціювати для України, Грузії та Молдови амбітні орієнтири – далекоглядну секторальну інтеграція до чотирьох об'єднань ЄС: Митного Союзу, Енергетичного Союзу, Шенгенської зони та Єдиного цифрового ринку. Втілювати завзяте просування між державами-членами Євросоюзу запиту присваєння державам-лідерам “Східного партнерства” можливості приєднання в ЄС.

Покращення економічної співпраці

Слід регламентувати положення Угоди у такий спосіб, щоб вона трансформувалась у більш новаторську та заохочувала конкурентоспроможність України в сучасних сферах економічної діяльності, які характеризують Четверту промисловою революцією. Головними напрямками співпраці при таких обставинах повинні бути: (а) інтенсифікація співпраці в науково-технологічному секторі та поглиблення просування новітніх інноваційних технологій; (б) посилення співпраці в галузі фармацевтики та охорони здоров'я; (в) інтенсифікація співпраці у галузі бізнесу та гарантування зайнятості.

Інтеграція у галузі енергетики

Для поглиблення інтеграції України і ЄС в секторі енергетики українській стороні може бути рекомендована низка кроків для розвитку співробітництва з органами ЄС та іншими міжнародними партнерами:

1. Секторальна інтеграція в галузі енергетики має дозволити повноправну участь України в ринках газу та електроенергії ЄС. Цей процес може відбуватися ще до набуття членства України в ЄС. Оновлення/зміни

тексту Угоди про асоціацію мають затвердити статус України як повноправного учасника (на рівні країн-членів ЄС) ринків газу та електроенергії ЄС;

2. Розглядати перебування України в паралельних до ЄС ринках газу та енергії Енергетичного співтовариства як підготовчий етап до секторальної інтеграції до ЄС, який має бути завершений;

3. Для впровадження Україною енергетичного законодавства Євросоюзу в автентичному вигляді, треба запровадити відповідні положення змін до Угоди, які стосуються секторальної інтеграції України та ЄС.

Інтеграція у транспортній галузі

Для прискорення процесу інтеграції української транспортної системи до європейської, необхідно:

1. Пришвидшити модернізацію законодавства України у транспортній галузі до норм ЄС через ухвалення законів стосовно: (а) шляхів до ринку автомобільних перевезень, які ініціюють запровадження новітнього підходу до ліцензування автомобільних перевезень; (б) надання суспільно важливих послуг з перевезень пасажирів автомобільним транспортом; (в) безпеки експлуатації колісних транспортних засобів (імплементация Регламенту (ЄС));

2. Відповідно до європейських стандартів розробити та ухвалити законодавство у сфері обов'язкового технічного контролю технічних засобів, що передбачатиме проведення періодичних перевірок транспортних засобів на придатність до експлуатації;

3. Сприяти вирішенню питання безперешкодного доступу для міжнародних транзитних перевезень вантажів автомобільним транспортом без обмежень квот на дозволи на кордоні з Польщею;

4. Сприяти підписанню та подальшій імплементации Угоди про Спільний авіаційний простір на умовах, які є недискримінаційними стосовно України (вітчизняних авіаперевізників), переглянувши відповідні положення Угоди;

Екологічний чинник руху до ЄС

Для збільшення ефективності державної євроінтеграційної політики за напрямом екологізації економіки слід здійснити наступні кроки:

1. Скорегувати механізм стягування податків, з метою приведення для зведення системи податків в екологічній галузі до загального стандарту Євросоюзу, через що податки будуть грати роль не тільки опцією наповнення Держбюджету, але й також будуть активним інструментом безпеки середовища;
2. Поширювати реєстр природоохоронних заходів, на які можуть застосовуватися гроші від екоподатку.
3. Постановити належне законодавство у галузі керування відходами з урахуванням постанов європейських наказів та створення відповідної інфраструктури;
4. Відкорегувати екологічні стандарти та зобов'язати підприємства дотримуватися екологічних норм ведення бізнесу. Забезпечити обов'язкову звітність компаній за ESG-факторами.
5. Ініціювати активну співпрацю сторін (України та ЄС) у напрямі залучення інвестицій в екологічні проекти та розширення сфер співпраці за цим напрямом;
6. Посилити спільну з ЄС науково-дослідну діяльність та обмін інформацією з питань екологічно чистих технологій та інновацій.

Висновки до розділу 3

Таким чином, проаналізувавши перспективи інтеграції України в Європейську економічну систему, можна зауважити, що:

Інтеграційний вибір будь-якої країни має щонайменше три аспекти: правовий, економічний, політичний. Для України ці три аспекти мають особливе значення. Правовий аспект – це збереження суверенітету і державності, економічний – розвиток країни і добробут народу, політичний – це забезпечення цивілізаційного майбутнього Українського народу.

Інтеграція України до ЄС є доволі непростим питанням, адже вона відбувається досить тривалий період.

Євроінтеграція має як переваги, так і ризики, Україні слід акцентувати увагу на використанні саме позитивних моментів євроінтеграції.

Найближчим часом планується поглиблення співпраці між Україною та ЄС, про це також свідчать спрогнозовані діні зовнішньоторговельного співробітництва на базі гравітаційної моделі. Можна зазначити, що у 2021-2022 роках очікується збільшення показників зовнішньоторговельного співробітництва України та ЄС на 0,5% у 2021, в порівнянні з 2020 роком, та на 0,64% у 2022 році.

Існують певні перешкоди на шляху поглиблення інтеграційних процесів між Україною та Європейським Союзом, але країна зробила вже багато зусиль, щоб у найближчій перспективі стати членом ЄС

Україна обрала шлях на інтеграцію до Європейського Союзу, який є одним з найбільших об'єднань світу та водночас одним із найбільших ринків світу. Однак вимоги, які ставить ЄС до якості продукції українським компаніям, задовольнити буде нелегко. Проте торговельно-економічне співробітництво для України з ЄС є надзвичайно важливим, тому для поглиблення цього співробітництва Україна повинна забезпечити якість і конкурентоспроможність своїх товарів і послуг.

ВИСНОВКИ

Отримані в процесі написання кваліфікаційної роботи дослідження результати дали можливість проаналізувати та спрогнозувати інтеграцію зовнішньоторговельного сектору України в європейський простір шляхом розроблення теоретико-методологічного базису, аналітичного інструментарію та комплексних напрямків її зміцнення. Отримані науково-теоретичні, методологічні та практичні результати дають підстави для таких висновків:

1. Міжнародна економічна інтеграція - це високий рівень розвитку міжнародних відносин, за яких процес господарсько-політичного обладнання країн відбувається на основі міжнародного поділу праці та здійсненні узгодженої міждержавної торгівельно-економічної політики. Міжнародна економічна інтеграція здійснюється різноманітними формами співробітництва різних країн у сфері виробничих, торгових, комерційних та інших напрямках. Основними, науково обґрунтованими і практично опробованими формами міжнародної економічної інтеграції є зони вільної торгівлі, митний союз, зони преференційної торгівлі, спільний ринок та валютний союз.

2. Зовнішня торгівля складається з оплачуваного вивезення та ввезення товарів і послуг, та є основним напрямом господарської діяльності суб'єктів зовнішньо-економічної діяльності. Інтеграція відбувається у різних сферах - економічній, політичній, соціальній та інших., як у макроекономічному (міждержавному), і на мікроекономічному (фірмовому) рівнях. Під економічною інтеграцією розуміється найвищий ступінь інтернаціоналізації, коли наростаюча економічна взаємозалежність двох або кількох країн переходить у зрощування національних ринків товарів, послуг, капіталів та робочої сили та формування цілісного ринкового простору з єдиною валютно-фінансовою системою. Саме на базі співробітництва у зовнішній торгівлі країни починають заглиблюватися в інтеграції та інших напрямках: вільного переїщення капіталу та робочої сили, а також проведення скоординованої, узгодженої чи єдиної політики в галузях економіки.

3. Ретроспективний аналіз економічного співробітництва України з країнами ЄС показав, що з події підписання Угоди про партнерство та співробітництво України з державами-членами ЄС у 1994 році триває процес налагодження співробітництва та партнерства. Україна та ЄС пройшли три етапи економічного співробітництва - формування стратегії партнерства і співробітництва, окреслення головних пріоритетів і завдань у сфері реформування та модернізації країни з урахуванням поточних глобалізаційних викликів, визнання ЄС європейські прагнення України та підписання Угоди про асоціацію.

4. Розвиток європейської економічної інтеграції на сучасному етапі має доволі стабільний показник. На 2020 рік, Євросоюз об'єднує 27 незалежних держав-членів, що розташовані в Європі. Сучасний Європейський Союз було започатковано у перші повоєнні роки, наприкінці 40-х рр. ХХ сторіччя. Процес розширення Європейського Союзу - процес приєднання європейських країн до Європейського Союзу, започаткували країни «європейської шістки», які заснували Європейську спільноту з вугілля та сталі у 1952 році. За останнє десятиліття населення країн Євросоюзу зросло, у тому числі завдяки міграції. На даний момент, спостерігається зниження частки Європейського союзу у світовому ВВП за паритетом купівельної спроможності, проте його сукупний внесок у світову економіку як і раніше, залишається значним.

5. Аналіз напрямів економічного співробітництва України з країнами ЄС виявив зміцнення позицій у торговельно-економічному співробітництві між Україною та ЄС. Україна експортує до ЄС переважно чорні метали, зернові культури, руди та шлаки, а також деревину і вироби з деревини. Основними товарами для українського імпорту є машини, обладнання та механізми та електротехнічне обладнання, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості та засоби наземного транспорту. Розрахувавши індекси виявлених порівняльних переваг для України за групами товарів визначено, що переваги країна має на європейських ринках металургії та продукції сільськогосподарського призначення, тобто у сировинних групах. Ця

обставина зумовлює її вразливість до змін у зовнішній кон'юктурі, яка залишається головним чинником динаміки експорту.

Лідерами географічної структури імпорту та експорту України з країнами ЄС стали Сполучене Королівство Великої Британії, Німеччина та Польща. Ступінь інтеграції України з ЄС було визначено за допомогою коефіцієнта інтеграції/дезінтеграції.

6. Для оцінки ефективності використання потенціалу економічної співпраці між Україною та країнами ЄС був здійснений аналіз на основі гравітаційної моделі, який підтвердив гіпотезу про наявність прямого зв'язку між зовнішньоторговельним оборотом країн-партнерів та їх валовим внутрішнім продуктом та оберненого зв'язку між відстанню країн.

Результати розрахунків індексів компліментарності показали, що український експорт є значною мірою компліментарним європейському імпорту. Середнє значення показника складає близько 70, тобто експорт України є компліментарним з європейським імпортом на 70%.

7. Євроінтеграція для нас має як переваги, так і ризики. Для України інтеграційний вибір має три аспекти:

- правовий аспект – збереження суверенітету і державності;
- економічний – розвиток країни і добробут народу;
- політичний – забезпечення цивілізаційного майбутнього Українського народу.

Існують певні перешкоди на шляху поглиблення інтеграційних процесів між Україною та Європейським Союзом: низький рівень поінформованості громадян про ЄС, сумніви стосовно того, що Євроінтеграція матиме вигоду для всього населення України, вимоги Європейського Союзу, занепокоєність населення щодо конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку та еміграції робочої сили. Проте, Україна акцентує увагу на використанні саме позитивних моментів Євроінтеграції - європейська колективна безпека, макроекономічна стабільність, технологічна модернізація та зменшення корупції.

8. У зв'язку з тим, що найближчим часом планується поглиблення співпраці між Україною та ЄС, було спрогнозовано бсяги зовнішньоторговельного обороту на базі результатів гравітаційної моделі. Можна зазначити, що у 2021-2022 роках спрогнозовано збільшення показників зовнішньоторговельного співробітництва, що підтверджує поглиблення співпраці України та ЄС. Україна має вдосконалити інституційні механізми реалізації європейської інтеграції України, а саме зробити акцент на кроки в політико-правовій сфері, розвиток економічного співробітництва, партнерство в енергетичній сфері, транспортну складову євроінтеграції та на екологічний чинник руху до ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. Аналітична доповідь, Центр Разумкова, 2019р., [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST.pdf.
2. Balassa B. The theory of Economic Integration. Homewood, 1961. – 304с.
3. Calfat G., Flores R. Junior. The EU–Mercosul Free Trade Agreement: Quantifying Mutual Gains. Ensaio Economicos. 2004. No. 575. P. 1–38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliotecadigital.fgv.br/dspace/bitstream/handle/10438/915/1757.pdf;jsessionid=0BE>)
4. Eurostat, Режим доступу: - <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11562975/2-09032021-AP-EN.pdf/2cf0fd87-a11d-a0eb-ca36-2092f1574f80?t=1615239292163>
5. Pearlman J. Participation by private counsel in World Trade Organization Dispute Settlement Proceedings. Law and Policy in International Business. 1999. Vol. 30. Issue 2. P. 399–415.
6. UNCTADstat [Electronic resource]. — Mode of access: <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.
7. World Trade Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/scope_rta_e.htm.
8. Багатеренко А.О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/5915/6665>.
9. Балян А.В. Міжрегіональне, транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини) / А.В. Балян. – Ужгород : Ліра, 2005. – 320 с.

10. Відносини між ЄС та Україною: інформаційна довідка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_uk/2968.
11. Відносини між ЄС та Україною: інформаційна довідка, 6 березня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/29685/node/29685_uk.
12. Власенко Л. В., Кравець К. О. Комплементарність торгівлі між Україною та Китайською Народною Республікою як індикатор ефективності двостороннього співробітництва. *Modern Economics*. 2019. № 15. С. 57–61. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/15-2019/vlasenko.pdf>
13. Генеральна система преференцій // Митна енциклопедія : у 2 т. / І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін.. — Хм.: ПП Мельник А. А., 2013. — 472 с.
14. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз: курс європейської інтеграції. — К.: К. І.С., 2006. — 696 с.
15. Державна Служба Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
16. Деліні М.М. Проблеми інтеграції України в світове співтовариство в сучасних умовах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/12.pdf>.
17. Еволюція економічної інтеграції в країнах Європи: монографія / С. В. Беренда. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 168 с.
18. Економічна інтеграція в сучасному світі [Текст] / О. В. Гаврилук, А. П. Румянцев; АН України, Ін-т соц. та екон. проблем зарубіж. країн. - Київ: Наукова думка, 1991.
19. Енциклопедія з експортування в ЄС на засадах ПВЗВТ, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-associaciyu/bucklets/encyclopaediaukr-part1.pdf>

20. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: навч. посіб. / І.Ю. Матюшенко, С.В. Беренда, В.В. Резніков.- Х: ХНУ ім. Каразіна.
21. Європейський проект та Україна: монографія [Текст] / А.В. Ермолаєв, Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська, О.О. Резнікова та ін. - К.: НІСД, 2012. - 192 с.
22. Жаліло, Я. О. Євроінтеграційні перспективи України: від декларацій – до дій [Текст] / Я. О. Жаліло // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №3 (12). – С. 129-135.
23. Заблоцька Р. О. Зона вільної торгівлі // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. /Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с.
24. Заява за результатами 20-го Саміту Україна-ЄС, Брюссель. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/.../zayava-za-rezultatami-20-go>.
25. Зона вільної торгівлі між ЄС та Україною [електронний ресурс]. – режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1933:zona-vilnoji-torgivli-mizh-ukrajinoju-ta-evropejskimsoyuzom&catid=8&Itemid=350.
26. Історія відносин України – ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/article/1955/istoriya-vidnosin-ukrajina---jes.html>.
27. Казімір Р. Історія Європейської Інтеграції: Від декларації Шумана до розширення на Схід [Електронний ресурс] / Р. Казімір; пер. з англ. І. Андрейко, А. Максимук. – Перемишль: Парламент Молоді, 2003. – Режим доступу : <http://www.youth.crimeastar.net /.../ index5.html>
28. Костюнина Г. М. Интеграционные объединения мира / Г. М. Костюнина, Н. Н. Ливенцев. – М., Магистр, 2008. – С. 164–187.
29. Макогін З. Я. Вплив індексу комплементарності на динаміку зовнішньої торгівлі між Україною та Китаєм // Проблеми післякризової

економічної політики в Україні : тези доп. наук. конф. проф.-викл. скл. і аспір. навч.-наук. комплексу «Академія» (м. Львів, 6–7 квітня 2011 р.). Львів, 2011. С. 72.

30. Меморандум про взаєморозуміння щодо діалогу з аграрних питань між Міністерством аграрної політики України та Генеральним Директоратом Європейської Комісії «Сільське господарство та розвиток сільської місцевості» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua> .

31. Минаков И.А. Кооперация и агропромышленная интеграция в АПК / Минаков И.А. – М.: Колос С, 2007. – 264 с.

32. Міжнародні економічні відносини. Структура, види і форми реалізації міжнародних економічних відносин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://pidruchniki.com/1298010839240/ekonomika/struktura_vidi_formi_realizatsiyi_m_izhnarodnih_ekonomichnih_vidnosin#531

33. Міжнародні економічні відносини: Навч. посіб. для студ. вузів / В. В. Козик та ін.— Львів: Львівська політехніка, 1999.

34. Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&i>.

35. Насадюк І.Б. Гравітаційна модель міжнародних економічних відносин України /І.Б. Насадюк // Вісник соціально –економічних досліджень. — 2012. — №1 (44). — С. 94 –99.

36. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

37. План дій «Україна-Європейський Союз». Європейська політика сусідства. Дата схвалення Каб.Мін.України: 12.02.2005 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_693.

38. Поліщук Л. С. Митний союз // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.:Знання України, 2004 — Т.2 — 812с.

39. Полякова О. Ю. Моделювання змін зовнішньоторговельних зв'язків у контексті розширення Європейського Союзу / О. Ю. Полякова, В. О. Шликова // Проблеми економіки. — 2014. — № 1. — С. 330-336. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/PeKon-2014-1-50>.
40. Порядок денний асоціації Україна - ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_990.
41. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001100-02>.
42. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1993. - №37, - ст.379.
43. Представництво України при Європейському союзі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgoveln-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/pokazniki-torgoveln-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ukrayina-yes>.
44. Прокопенко Л.Л. Розвиток інституційної основи співробітництва України та ЄС / Л.Л. Прокопенко, О.В. Ракша // Аспекти публічного правління. - 2018. - Том 6 №3. - С.56-62.
45. Прохорова М. Е., Пукас А.О. Регіональні валютні ініціативи // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 93. Частина II (у двох частинах). К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2010. — 274 с. — С.190-197.
46. Сабан М.В. Переваги і недоліки інтеграції України до ЄС. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67697.doc.htm.

47. Ситник Н.С., Юркевич Г.І. Сучасний стан розвитку торговельно-економічних відносин України з ЄС [Електронний ресурс].–Режим доступу : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/2/98.pdf>.
48. Спільний ринок // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. — Т. 5 : П — С. — 736 с. .
49. Ступницький. О.І Міжнародна торгівля// Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.:Знання України, 2004 — Т.2 — 812с. ISBN 966-316-045-4
50. Торговельно-економічне співробітництво Україна – Єс [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/ukraine-eu-trade>
51. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_012/page.
52. Україна після виборів: суспільні очікування, політичні пріоритети, перспективи розвитку, 2019р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Koalits_Ugoda.pdf.
53. Шишков Ю.В. Інтеграційні процеси на порозі ХХІ століття. Чому не інтегруються країни СНД// Ю.В.Шишков. - М., НП "Ш тисячоліття", 2001 - с.17 .
54. The Schuman Declaration - 9 May 1950 [Електронний ресурс].- Режим доступу: https://europa.eu/european...eu/.../schuman-declaration_en.

ДОДАТКИ